

บทที่ ๓

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕

การลอบการปฏิวัติโดยไม่เกิดการเสียเลือดเนื้อเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นมีผลอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในระยะต่อมา ในการกล่าวถึงผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติในครั้งนั้น เหตุการณ์ทั้งในระยะแรกภายหลังการปฏิวัติ และเหตุการณ์ทางการเมืองภายหลังการสละราชสมบัติของสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะเป็นข้อพิสูจน์เป้าหมายของคณะราษฎรว่าการสร้างรูปแบบการปกครองใหม่ให้แก่ประเทศ การนำเอาอุดมการณ์ของคณะราษฎรมาใช้ทำเป็นการใดประสมผลสำเร็จหรือล้มเหลวในลักษณะใดบ้าง ความขัดแย้งที่มีอยู่ในระหว่างระบบเก่าและระบบใหม่ และความขัดแย้งอันจะเกิดขึ้นภายในคณะราษฎรนั้นเป็นอุปสรรคหรือเป็นข้อสนับสนุนประการใดบ้างหรือไม่ ที่ผลอันเกิดตามมาจากการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เป็นไปตามเป้าหมาย และอุดมการณ์ของการปฏิวัติขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอย่างไร

๓.๑ เหตุการณ์ทางการเมืองในระยะแรกภายหลังการปฏิวัติเสร็จสิ้น

๓.๑.๑ การสิ้นสภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช

ในทันทีที่การปฏิวัติที่คณาจักรรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นตามแผนการของคณะราษฎรเรียบร้อยแล้ว อำนาจในการปกครองประเทศซึ่งในระบอบเดิมเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชขององค์พระมหากษัตริย์ก็เปลี่ยนมือไปอยู่ภายใต้การบริหารของคณะราษฎรในทันที ปรากฏว่าได้มีการประกาศแต่งตั้ง "คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร" ขึ้น โดยมีพันเอกพระยาทศพลพูนเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์เป็นผู้นำผู้สำเร็จราชการ คณะราษฎรได้เชิญเสนาบดีและปลัดทูลฉลองในรัฐบาลเก่ามาประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งใช้เป็นที่บัญชาของคณะรัฐบาลชั่วคราวเพื่อขอให้ช่วยกันรักษาความสงบและขอให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแจ้งไปยังคณะทูตให้ทราบถึงกิจการ และวิธีดำเนินการของรัฐบาลใหม่โดยเร็วที่สุดว่า รัฐบาลชั่วคราวนี้ไม่คิดที่จะดำรงบัลลังก์ชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของคณะในบังคับต่างประเทศ สิ่งใดที่เคยกระห้ามมาตลอดจนสัญญาทางพระราชไมตรีก็จะได้ดำเนินการ

การต่อไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันความแทรกแซงของต่างประเทศซึ่งอาจมีขึ้นได้โดยง่าย ในการประชุมนี้ ได้มีการปรึกษาข้อตกลงที่ในกระทรวงทบวงการต่าง ๆ ทั้งปฏิบัติไปดังนี้

- ๑. ถ้าเป็นราชการปกติอันมีระเบียบแบบแผนและเคยปฏิบัติมาแล้วก็ให้ปฏิบัติไปตามเคยได้
- ๒. ถ้าเป็นราชการที่เลยนำความขึ้นกราบบังคมทูล ก็ให้นำเสนอผู้รักษาพระนครจริงทุกเรื่อง
- ๓. ถ้ามีเหตุขัดข้องหรือสงสัยก็ให้นำข้อนั้นหารือกับผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้
- ๔. ให้ทุกกระทรวงบอกไปยังกรมอื่นของกระทรวงนั้นให้ทราบทั่วกันว่า เวลานี้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้เป็นผู้ใช้อำนาจชั่วคราว ส่วนกิจการในหน้าที่ให้คงปฏิบัติไปตามเคยอย่าให้มีการตื่นเตน

ประกาศของคณะราษฎรฉบับนี้เป็นเสมือนประกาศการสิ้นสุดสภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ความจำเป็นของคณะราษฎรในขณะนั้นก็ถือการรวมอำนาจทุกอย่างเข้ามาไว้ในระยะที่ทำการปฏิวัติ เพื่อให้เป้าหมายและเจตจำนงของคณะราษฎรในการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเป็นไปได้ แม้จะเป็นระยะเวลาอันสั้นในขณะที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการดำเนินการปกครอง การรวมอำนาจในการปกครองเข้ามาไว้เช่นนี้ก็คือจุดเริ่มต้นที่การเปลี่ยนมือของอำนาจจากสถาบันเดิม ไล่โอนมาสู่รูปแบบการปกครองที่จะนำเข้ามาสามแทนต่อไป

ภายหลังการเสด็จคืนกลับพระนครของสมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้ว คณะราษฎรได้นำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ และคณะราษฎรบางคนได้รวบรวมร่างไว้ขึ้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จออกประทับที่วังหลวงพระปรมาภิไธย และพระราชทานคืนมาในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และได้เปิดสภาผู้แทนขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ อำนาจในการปกครองประเทศของ "คณะผู้

๑. ไทโรจน์ รัชานาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และถาวรเมือง, ๒๔๘๒), หน้า ๒๖๖

๒. ร.อ. ไพฑูย์ ถัง, กำเนิดการปกครองระบบรัฐสภาในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๕๘

รักษาพระนครฝ่ายทหาร" จึงสิ้นสุดและมอบให้แก่สภาต่อไป

ลักษณะของอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งนำมากำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวของประเทศไทยนี้ ได้ยอมรับหลักของอำนาจตามคุณการปกครองการปกครองในแบบใหม่ในข้อที่ว่าได้ยอมรับหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของราษฎรทั้งหลาย (มาตรา ๑) และตามมาตรา ๒ บัญญัติให้บุคคลและคณะบุคคลทั้งกล่าวต่อไปนี้ เป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรดังนี้ คือ

- ๑. พระมหากษัตริย์
- ๒. สภาผู้แทนราษฎร
- ๓. คณะกรรมการราษฎร
- ๔. ศาล

ตามรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้ อำนาจสูงสุดในแผ่นดินประกอบด้วยอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ ซึ่งแต่เดิมอำนาจทั้งหมดดังกล่าวนี้เป็นของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นและนำเอารัฐธรรมนูญมาใช้เป็นหลักแทน จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงอำนาจที่เคยมีอยู่ในสถาบันเดิมให้สิ้นสุดไปควบ และเป็นการเริ่มคนที่คณะราษฎรได้วางหลักประชาธิปไตยให้คอยบริบูรณ์ยิ่งขึ้นไปทีละน้อยควบเห็นได้จากข้อกำหนดหลักเกณฑ์ในการปกครองให้คอยดำเนินไปทีละขั้น และตามมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้ได้รวมเอากฎหมายเลือกตั้งเข้าไว้ด้วยกันเป็น ๓ สมัย คือ

สมัยที่ ๑ นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นคนไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่งให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จักตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๓๐ นาย เป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๖ เดือนหรือจนกว่าจะจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะคงมีบุคคล ๒ ประเภททำกิจการร่วมกัน คือ

- ประเภทที่ ๑ ผู้แทนซึ่งราษฎรได้เลือกขึ้นจังหวัดละ ๑ นาย คณะราษฎรจำนวนหนึ่ง

๑. โปรดดูรายละเอียดทั้งหมดใน "พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕", ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๔๙ (วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕), มาตรา ๒ หน้า ๑๖๗

แสนกน

ประเภทที่ ๒ ผู้เป็นสมาชิกอยู่ในสมัยที่ ๑ มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เดือกกันเองว่า ผู้ใดจะยังเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดใหญ่ที่มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เขาแทนจนครบ

สมัยที่ ๓ เมื่อจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรได้สอบได้วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนกว่าครึ่ง และอย่างช้าของไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกครั้งเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่นำมากำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญชั่วคราวดังกล่าวนี้ เป็นเสมือนเงื่อนไขอันจำเป็นที่คณะกรรมการให้ขึ้นเพื่อการดำรงอำนาจของคณะราษฎรอยู่ได้ เหตุผลที่นำมากล่าวอ้างก็คือว่าในขณะนั้นประเทศไทยยังไมพร้อมที่จะมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์โดยทีเดียว และก่อนที่จะถึงเวลานั้นได้จะต้องไ้ระยะเวลาระยะเวลาหนึ่งที่ต้องในการเปลี่ยนแปลงในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ภายใต้การดำเนินการของคณะราษฎรที่อำนาจอยู่ ข้อนี้อาจเป็นเหตุผลที่ผู้นำนักทอเพียงในการที่จะไ้เป็นเงื่อนไขของคณะราษฎรเมื่อคำนึงถึงการขาดประสิทธิภาพทางการเมืองที่จะมีรัฐบาลจากการเลือกตั้งของราษฎร แต่เงื่อนไขที่กล่าวอ้างเจเนนเองจะหมายความว่าไปถึงว่ากตุมการ เมืองที่จะทำหน้าที่ปกครองประเทศซึ่งในขณะนั้นก็คือ คณะราษฎรนั่นเอง ยังจะต้องมีอำนาจไว้เป็นของตนต่อไปอีกอย่างน้อยที่สุดก็ ๑๐ ปี และอาจจะนานกว่านั้นก็เป็นได้

เงื่อนไขประการแรกก็คือ การจัดตั้งสมาชิกชั่วคราวจากคณะราษฎร เป็นสมาชิกประเภท ๒ โดยไม่จำเป็นจะต้องได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนโดยตรง คณะราษฎรได้ตกลงในชั้นต้นจะเลือกสมาชิกเฉพาะบุคคลที่ใดคนใดก็กการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นสมาชิกชั่วคราวก่อนซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งระยะเวลาอันสั้น แคร่รู้สึกว่าพวกกอดการยังเขาวในทางราชการอยู่เป็นส่วนใหญ่ จึงปรึกษากันอยู่เชิญผู้ใหญ่ในทางราชการ และผู้ประกอบอาชีพในทางอื่น ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นแก่

๔. ไพโรจน์ ชัยนาม, งานอันเกิน, หน้า ๒๓๓ - ๒๓๕
๕. Donald E. Nuechterlein, Thailand and the Struggle for Southeast Asia (New York: Cornell University Press, 1965), p.34

ชาติบ้านเมืองกับผู้ที่ร่วมคิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสมัย ร.ศ. ๓๐ บางคน มาเป็นสมาชิก
ร่วมในสภาด้วย มีรายชื่อต่อไปนี้

๑. เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์
๒. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
๓. เจ้าพระยาพิชัยญาติ
๔. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๕. พระยามโนปกรณนิติธาดา
๖. พระยามานวราชเสวี
๗. พระยาศรีวิฑูราธวาจา
๘. พระยาชัยยศสมบัติ
๙. พระยานิติศาสตร์ไพศาล
๑๐. พระยามนธราชุราชวิจิตร
๑๑. พลตรีพระยาอินทรวิจิตร
๑๒. พลตรีพระยาประเสริฐสงคราม
๑๓. พลเรือตรีพระปรีชาชลบุษย์
๑๔. พระยาปริชานุสาสน์
๑๕. พลเรือตรีพระยาสรบุษย์เสนีย์
๑๖. พระยาอุคมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์
๑๗. พระยาวิชัยราชสุนทร
๑๘. พระยาปริชานฤเบศร์
๑๙. พันเอก พระยาพนสพเสน
๒๐. พันเอก พระยาทรงสุรเดช

๖.
ว.ช. ประสิทธิ์. แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: สำนักพิมพ์ดวงชาติ, ๒๕๐๕).
หน้า ๒๒๐ - ๒๒๔

๒๑. พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์
๒๒. พันตำรวจเอก พระยาบุเรศวรบำรุงกิจ
๒๓. พระยาอนุমানราชชน
๒๔. พระยาประมวธวิธาพิศ
๒๕. บาวาเอก พระประพิณพมพูท
๒๖. บาวาเอก พระเว็บบวิรัชพุกภัย
๒๗. พระสุธรรมวินิจัย
๒๘. พันโท พระประศาสนพิทมพูท
๒๙. พันตำรวจโท หลวงแสงนิติศาสตร์
๓๐. พระวุฒิศาสตร์เนติญาณ
๓๑. บาวาศรี หลวงศุภชลาศัย
๓๒. บาวาศรี หลวงสินธุสงครามชัย
๓๓. พันตรี หลวงสินาคโบริรักษ์
๓๔. พันตรี หลวงพิบูลสงคราม
๓๕. หลวงประดิษฐมนูธรรม
๓๖. หลวงคณกรรรมภ์
๓๗. หลวงนฤเบศร์มานิต
๓๘. เว็บบเอกหลวงข้าราชการนาวาสวัสดิ์
๓๙. หลวงเกษมกรณ
๔๐. หลวงคำวิสิษฐานุวัตรธน
๔๑. หลวงสุนทรเทพพิทักษ์
๔๒. หลวงเคชาติวงศ์วรวัฒน์
๔๓. หลวงบรรกรโกวิท
๔๔. หลวงอรุณสารประสิทธิ์
๔๕. หลวงอรุณภักติกัจจร
๔๖. หลวงชำนาญนิติเกษตร

๔๗. หลวงโกวิทอภัยวงศ์
๔๘. หลวงภิรมย์โกศล
๔๙. นายบัว อดุลยธรรม
๕๐. นายประจวบ บุนนาค
๕๑. หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์
๕๒. นายประยูร ภมรมนตรี
๕๓. นายทวี บุญยเกษตร
๕๔. นายจรูญ สีบแสง
๕๕. นายสุทัศน์ โสภณานนท์
๕๖. นายวิลาศ โสภณานนท์
๕๗. นายแนม พหลโยธิน
๕๘. นายศิริเวก ชัยนาม
๕๙. นายวิเชียร สุวรรณศักดิ์
๖๐. นายยอด สมนานนท์
๖๑. นายสงวน ตูลารักษ์
๖๒. นายฉิม วีระไทยะ
๖๓. นายหงวน ทองประเสริฐ
๖๔. นายมาโนช วสุวัชร
๖๕. นายจรูญ ณ บางช้าง
๖๖. นายเนตร พูนวิวัฒน์
๖๗. นายมังกร สามเสน
๖๘. นายสุโขทัย คุสฤต
๖๙. นายสวัสดิ์ โสภณิกัต
๗๐. นายบรรจง ศรีจรูญ

การจัดตั้งบุคคลต่าง ๆ จำนวน ๗๐ นาย เป็นสมาชิกสภาประเภท ๒ นี้ เป็นข้อน่าคิด
 ที่ว่า มีบุคคลในคณะราษฎรเพียงจำนวนไม่มากนักที่มีความนิยมการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญเป็น
 หลัก และรัฐธรรมนูญนิยมดังกล่าวนี้มีอยู่เพียงเฉพาะในระดับสูง ซึ่งมีคณะราษฎรเป็นผู้นำการ
 เปลี่ยนแปลงมาให้เท่านั้น แท้ที่จริงแล้วประชาชนของประเทศโดยทั่วไปยังคงเข้าใจหลักและวิธี
 การปกครองที่คณะราษฎร เสนอว่า เข้ามาใช้แทนการปกครองในแบบเก่าไม่ อย่างไรก็ตามอาจ
 กล่าวได้ว่า การแต่งตั้งบุคคลในคณะผู้ก่อการปฏิวัติในลักษณะที่จะช่วยนำทางให้เกิดประสพการณ์
 ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเช่นนี้ คือความพยายามของคณะราษฎรที่จะวางพื้นฐานรูปแบบ
 การปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นต่อไป แม้จะมีความจริงว่า ประสพการณ์ทางการเมือง
 ของประเทศไทยภายหลังจากการสิ้นสภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชแล้วนั้น เป็นการ เริ่มต้นเปลี่ยน
 แปลงตัวบุคคลหรือคณะบุคคลที่จะ เข้ามาใช้อำนาจในการปกครองประเทศ มากกว่าที่จะเป็นการ
 เปลี่ยนแปลงพื้นฐานในนโยบายการปกครองที่จะนำมาใช้ใหม่ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเมืองไทย
 ท่านหนึ่งกล่าวถึงผู้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยในครั้งนั้นว่า เป็นพวกที่แสวง
 หาอุดมการณ์และนิศิธรรมมาเป็นประกันการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติของพวกเขา
 แนวความคิดในระบอบประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญนิยมของประเทศทางตะวันตก และการปฏิวัติ
 ที่พวกผู้ก่อการได้เริ่มนำมาในสมัยที่ศึกษาอยู่ในต่างประเทศ "คณะผู้ก่อการปฏิวัติต่างมีความนิยม
 การมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศที่ไม่เพียงแต่จำกัดการใช้อำนาจอของพระมหากษัตริย์
 แต่ยังจะต้องเป็นรัฐธรรมนูญที่มีรัฐสภาจากการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนด้วย ไม่ว่าจะการ
 เลือกตั้งผู้แทนของประชาชนนั้นจะเป็นการเรียกร้องให้มีหรือไม่มี ด้วยเหตุนี้เอง คณะผู้ก่อการจึง
 ใ้ให้มีรัฐสภาขึ้น"^๗

สิ่งซึ่งกำหนดไว้ในสถาบันใหม่ หรือรัฐสภาตามความต้องการของคณะราษฎรในรัฐ
 ธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้เอง จึงหาลักษณะที่มาจากความต้องการของเบื้องล่างหรือราษฎรโดยตรง
 เลยทีเดียวไม่ได้ เพราะได้มีการกำหนดการเลือกตั้งในสมัยที่ ๒ สำหรับสมาชิกประเภทที่ ๑
 ให้กระทำกันโดยทางอ้อมเป็น ๓ ชั้น คือราษฎรในหมู่บ้านเลือกผู้แทนหมู่บ้าน ผู้แทนหมู่บ้านเลือก

๗.

David A. Wilson, Politics in Thailand (New York: Cornell University Press, 1962), pp.119-126

ผู้แทนตำบล และผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ที่จะกล่าวว่าจะเสนอใหม่ที่จะนำมาใช้แทนระบอบการปกครองในแบบเก่า นั้น เป็นความต้องการโดยตรงจากราษฎรโดยทั่วไปเลยที่เดียวยังไม่ได้ หากแต่เป็นความพยายามของคณะราษฎรผู้ก่อการปฏิวัติในครั้งนั้นที่จะให้มีระบอบประชาธิปไตยเป็นแบบอย่างการปกครองของประเทศต่อไป

เมื่อพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแล้ว และในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติถึงตำแหน่งบริหารที่สำคัญไว้ตำแหน่งหนึ่ง คือประธานกรรมการคณะราษฎร จึงได้มีการพิจารณาตัวบุคคล เพื่อแต่งตั้งตามความเหมาะสมขึ้น ซึ่งในการนี้พระยาพหลา ได้เสนอพระองค์เจ้าบวรเดช และส่วนหลวงประดิษฐนิมิต เสนอตัวพระยามโนปกรณนิติธาดาให้เข้ามาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร หรือนายกรัฐมนตรี ต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร และปรากฏว่าที่ประชุมได้มีมติยอมรับให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎรต่อไป ความปราถนาของพระองค์เจ้าบวรเดชที่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากราษฎรเช่นนี้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่กลายมาเป็นเหตุยุ่งยากในเวลาต่อมา ที่มีผลสะท้อนกลับเข้ามาสู่การกบฏในระยะหลังที่ทำให้พระองค์เจ้าบวรเดชมีบทบาทก่อการในครั้งนั้น //

พิจารณาจากตัวพระยามโนปกรณนิติธาดาแล้ว เป็นที่ยอมรับนับถือกันตลอดเวลาที่ท่านผู้นี้รับสนองพระเดชพระคุณอยู่ในรัชสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นว่า เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์อย่างเปี่ยมบอบ อีกทั้งความสัมพันธ์ในราชสำนัก คุณหญิงมโนปกรณก็เป็นนางสนองพระโอษฐ์ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ อันเป็นตำแหน่งเกียรติยศสูงสุดที่สุภาพสตรีจะพึงมีได้ ส่วนพระยามโนปกรณนั้นคณะราษฎรก็เชื่อว่า เป็นผู้ที่มีเลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตยมากจนแม้จะมีอคติเป็นผู้พิพากษาในระบอบเก่า และพระยามโนปกรณจะมีได้เข้าร่วมในการก่อการปฏิวัติครั้งนั้น แต่ก็เห็นควบกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรที่จะให้ประเทศได้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยปราศจากการก่อกวนระเทือนถึงราชบัลลังก์ และชนบชธรรมเนียงประเพณีของชาติ ดังนั้นเมื่อคณะปฏิวัติได้ยกของพระยามโนปกรณนิติธาดาให้ขึ้นสู่ตำแหน่ง

๕๐. ท. ประทีปะ เสน. จอมพล ป. จูฬกัญญาไรรณดิษฐ์ (พระนคร: พิศนาคกรพิมพ์, ๒๕๐๗).

ประชาชนคณะกรรมการราษฎร ซึ่งในระยะต่อมาได้มีความคิดเห็นที่แตกต่างห่างไกลกันยิ่งขึ้นทุกที กับคณะราษฎร จึงไม่น่าสงสัยว่า เหตุการณ์ต่อไปจะนำไปสู่การแตกหักอย่างไม่มีปัญหา อย่างไรก็ตามข้อที่น่าคิดประการหนึ่งในการที่คณะราษฎรได้แต่งตั้งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาให้รับตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีนั้นก็โดยหวังว่าจะเชื่อมรอยร้าวระหว่างนักบริษัทยุติธรรมและคณะปฏิวัติจากการทำการปฏิวัติ ครั้งนั้นให้แน่นแฟ้นสนิทกัน ซึ่งก็เป็นความหวังที่คณะปฏิวัติได้รับโดยเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะ ในช่วงสมัยของพระยามโนฯ นั้นได้ช่วยป้องกันการกระทบกระทั่งระหว่างคณะราษฎรกับพระบาท สมเด็จพระปกเกล้าฯ มีให้รุนแรงขึ้นได้ระยะหนึ่ง จนต่อมาในระยะหลังที่หมดสมัยของพระยา มโนฯ แล้วนั่นเอง การกระทบกระทั่งระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงได้ เป็นไปอย่างรุนแรงถึงที่สุด

คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่งเป็นคณะรัฐมนตรีชุดแรกตั้ง ขึ้นโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤษณามยุการปกครองสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ มีจำนวน ๑๕ นาย เป็นผู้ บริหารราชการแผ่นดิน หลังจากพระมหากษัตริย์ได้ทรงรับรองรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ใช้เป็นการจ้่ว คราวแล้ว สภาผู้แทนราษฎรก็ได้แต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้ใช้ เป็นหลักในการปกครองประเทศต่อไปตั้งแต่เปิดประชุมคราวแรก

รัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นใหม่ได้ถูกนำเสนอสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาแก้ไขเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ (การประชุมครั้งที่ ๑๔) และสภาได้ลงมติรับรองให้ใช้เมื่อวันอังคาร ที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ (การประชุมครั้งที่ ๑๖) รวมทั้งสิ้นมีการประชุมด้วยกัน ๕ ครั้ง รัฐ ธรรมนูญฉบับนี้ได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้มีประกาศพระบรมราช โองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ทางด้านคณะ ราษฎรได้ส่งหัวหน้าสำคัญทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าร่วมรัฐบาล โดยมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

๘.

หลุย คีร์วัตร, ประชาธิปไตย ๑๗ ปี (พระนคร: สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์, ๒๔๕๓),

หน้า ๑๕๗ - ๑๖๒

๑๐. ไพโรจน์ ชัยนาม, งานขึ้นเค็ม, หน้า ๒๓๕ - ๒๓๖

๑๑. ไทบูลย์ คีตง, งานขึ้นเค็ม, หน้า ๕๕

เป็นผู้คุมเสียบข้างมากอยู่ในคณะรัฐมนตรี ดังนั้นรัฐบาลชุดนี้ก็จึงเป็น "รัฐบาลของคณะราษฎร"
ซึ่งเป็นสมาคมการเมืองเพียงสมาคมเดียวในขณะนั้นอยู่คงเดิม^{๑๒}

รายนามของคณะรัฐมนตรีชุดนี้มีดังต่อไปนี้^{๑๓}

- ๑. พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
- ๒. พระยาทวีวิสารวาจา เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ
- ๓. พลเรือโทพระยาราชาวงษ์สัน เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
- ๔. เจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
- ๕. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ
- ๖. พระยาจาแสนบดินทร์วิมาล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
- ๗. พระบาทพิทุรพุลศรีสุทนต์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
- ๘. นายพลเรือตรีพระยาปรีชาชลบุญ เป็นรัฐมนตรี
- ๙. นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นรัฐมนตรี
- ๑๐. นายพันเอกพระยาพนลพบุณเสนา เป็นรัฐมนตรี
- ๑๑. นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นรัฐมนตรี
- ๑๒. พระยาประมวดีวิชาญ เป็นรัฐมนตรี
- ๑๓. นายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ เป็นรัฐมนตรี
- ๑๔. หลวงประคิมธุมฺมชรรวม เป็นรัฐมนตรี
- ๑๕. นายนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย เป็นรัฐมนตรี
- ๑๖. นายพันตรีหลวงสิบลสงคราม เป็นรัฐมนตรี

^{๑๒.} อัจฉัย บุรุษพันธ์, กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์ ๒๕๑๐), หน้า ๒๔

^{๑๓.} "ประกาศพระบรมราชโองการ", ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๔๕ (วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๗๕), หน้า ๕๗๔

๑๓. หลวงเกษสทกรณ เป็นรัฐมนตรี
 ๑๔. นายประยูร ภมรมนตรี เป็นรัฐมนตรี
 ๑๕. นายแถม พนลโบชิน เป็นรัฐมนตรี
 ๒๐. นายท้าว สถาบุกรบ เป็นรัฐมนตรี

ทั้งหมดนี้ยอมแสดงให้เห็นว่า การสิ้นสุดสภาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น ก็คือการโอนอำนาจทั้งปวงที่เคยมีอยู่ในองค์พระมหากษัตริย์ มายังกลุ่มคณะบุคคลใหม่ที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นับแต่วันที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศแทนองค์พระมหากษัตริย์ การมอมอำนาจจากคณะราษฎรให้แก่รัฐสภาในครั้งนั้น เป็ปที่น่าสังเกตว่าเป็นการมอมอำนาจการปกครองให้แก่ตนเองโดยทางอ้อมนั่นเอง แม้ว่าการกระทำของคณะราษฎรจะมุ่งหวังในความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติเป็นประการสำคัญก็ตาม แต่เนื่องจากสมาชิกสภาส่วนใหญ่ เป็นบุคคลที่คณะราษฎรสามารถจะควบคุมได้ ดังนั้นคณะราษฎรจึงมีอำนาจอยู่เช่นเดิม และในคณะรัฐมนตรีที่จัดตั้งจากคณะราษฎรแม้จะมีพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งมีชื่อร่วมก่อการปฏิวัติตั้งเดิมมาก่อนเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร หรือนายกรัฐมนตรี แต่ก็ปรากฏว่า ในคณะรัฐมนตรีนั้นเองก็มีคณะราษฎรส่วนใหญ่ เข้าไปมีเสียงส่วนใหญ่ และมีอิทธิพลมากพอที่จะให้การดำเนินการของคณะรัฐมนตรี เป็ปไปตามเป้าหมายอันต้องการของคณะราษฎร จึงอาจกล่าวได้ว่าบัดนี้อำนาจในการปกครองประเทศได้อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะราษฎรแล้ว โดยโครงสร้างทางการปกครองที่กำหนดขึ้นใหม่

พิจารณาจากรัฐธรรมนูญที่กำหนดขึ้นใช้เป็นการถาวรเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นั้น โครงสร้างทางการปกครองที่เปลี่ยนมาเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทยนั้น เป็นไปแต่เพียงในรูปแบบที่กำหนดให้ขึ้น เพราะแม้จะได้ยอมรับหลักอำนาจอธิปไตยว่าเป็นของปวงชนในประเทศ แต่ในข้อเท็จจริงนั้น อำนาจในการปกครองใหม่เริ่มจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า บทบาทภายหลังการได้อำนาจมาของคณะราษฎรได้ก่อให้เกิดแนวทางที่นำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

๑๔. ศุภวิทย์ และนต เชื้อชวลิต, เมืองไทยในระบบรัฐสภา (พระนคร: บพิศการพิมพ์, ๒๕๑๐),

ไต่หรือไม่ว่า

๓.๑.๒ การดำเนินการตามอุดมการณ์ของคณะราษฎรในทางเศรษฐกิจและผลที่ตามมา

มา

การเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยสมัยแรกของประเทศไทย เป็นการเริ่มต้นที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของปวงชนในประเทศ จากระบอบที่อำนาจในการปกครองขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์มาสู่ประชาธิปไตย มาอยู่ภายใต้รูปแบบการปกครองที่คณะราษฎรเสนอเข้ามา เปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติครั้งนั้น ข้อที่ทำให้คณะราษฎรไม่อาจบรรลุอุดมการณ์ของตนได้เต็มที่ส่วนหนึ่งก็คือ การนำเอาพระยามโนปกรณนิติธาดามาเป็นประธานคณะราษฎรหรือนายกรัฐมนตรีนั่นเอง เพราะปรากฏในระยะเวลาต่อมาไม่นานนัก จากที่ได้ดำรงตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนี้แล้ว ความซัดเซงของพระยามโน คือการดำเนินการตามอุดมการณ์ของคณะราษฎรได้เป็นไปอย่างรุนแรงถึงที่สุด และทำให้การเริ่มต้นระบอบใหม่ต้องพลอยหยุดชะงัก และถอยหลังกลับไปอีกระยะหนึ่งด้วย

จุดเริ่มแรกของความยุ่งยากในระยะต่อมาเนื่องจากระบอบเก่ามาสู่ระบอบใหม่ก็คือการรบเร้าจากสมาชิกรัฐสภาเกี่ยวกับโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แน่นอนของรัฐบาล ภายหลังจากดำเนินการปกครองได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง คณะราษฎรโดยการนำของนายปรีดี พนมยงค์ ก็ถือเอาข้อความของอุดมการณ์ประการของคณะราษฎรมาจัดดำเนินการด้วยการวางเค้าโครงเศรษฐกิจขึ้น และได้พิมพ์เป็นเล่มสมุดแจกจ่ายไปในหมู่คณะผู้ก่อการปฏิวัติ และคณะกรรมาการราษฎรปรากฏว่าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ นี้เองได้ก่อให้เกิดความเห็นเป็นสองฝ่ายในคณะรัฐบาล ฝ่ายหนึ่งนำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดาและพรรคพวกในคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีความเห็นให้คอยดำเนินการในเรื่องสหกรณ์เครดิตที่มีอยู่ในขณะนั้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป อีกฝ่ายหนึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ และผู้สนับสนุนความคิดเห็นในโครงการเศรษฐกิจนี้ ยืนยันที่จะให้นำโครงการเศรษฐกิจมาใช้ทั้งหมด และทำการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจเลยทีเดียวทีเดียว ข้อนี้พระยามโนปกรณนิติธาดาไม่เห็นชอบด้วย เพราะเห็นว่าโครงการดังกล่าวดำเนินตามหลักการของลัทธิคอมมิวนิสต์ ข้อถกเถียงในเรื่องนี้ในระยะต่อมา ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่าโครงการนี้เป็นโครงการอันเต็มแนบสน

ณที่ประเทศเวียดนาม

หลักของโครงการเศรษฐกิจของนาเยวี่ทึ พนมบงค์ ที่กำหนดไว้ก็คือ รัฐบาลจะบังคับซื้อที่ดินอันเป็นนาเป็นส่วน หรือที่ดินต่างกสิกรรม มาเป็นที่ดินของรัฐบาลทั้งหมด การบังคับซื้อนี้ รัฐบาลจะไม่ให้เงินแก่เจ้าของ แต่จะให้พันธบัตรของรัฐบาลแทน ถ้ารัฐบาลทำสำเร็จ ชาวนาชาวนส่วนหรือที่เก็บไว้เรียกว่ากสิกรก็จะไม่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองหรือเป็นผู้เช่า จะกลายเป็นผู้รับเงินเดือนทั้งสิ้น เงินเดือนที่กสิกรจะได้รับก็ไม่ใช่เงินตราของชาติ จะได้รับเป็นกระดาษ ๆ กั๋วหรือบัตรแทนเงิน บัตรนั้นกสิกรก็จะใช้เพื่อไปซื้อของในร้านของรัฐบาล เมื่อเช่นนี้ราคาสินค้าของกสิกรซื้อ ก็จะถูกลง เพราะร้านของรัฐบาลย่อมจะไม่แสวงหากำไรอันเป็นสิ่งของที่ทำให้แพง อนึ่งเมื่อกสิกรเป็นคนของรัฐ ครั้นผลิตข้าวหรืออะไรออกมาได้ ข้าวและสิ่งของเหล่านั้นก็จะเป็นสมบัติของรัฐทั้งที่การขายข้าวทั้งภายในและภายนอกประเทศ รัฐบาลจะเป็นผู้ทำทั้งสิ้น ฉะนั้นคนกลางซึ่งในสมัยนั้นเป็นพ่อค้าคนจีน ก็จะถูกตัดออกจากการเศรษฐกิจอันสำคัญของไทย

อย่างไรก็ตาม แม้การเสนอโครงการเศรษฐกิจนี้จะมีข้อขัดแย้ง และมีได้มีการยอมรับให้นำมาใช้ได้ในที่สุด แต่ก็มีเหตุผลที่ทำให้มองเห็นความสำคัญได้สองประการ คือ

ประการแรก โครงการเศรษฐกิจนี้เองก่อให้เกิดการแตกแยกในคณะราษฎรอย่างกว้างขวางเพียงในระยะ เวลาเก้าเดือนแรกของการปฏิวัติเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ กลายเป็นสาเหตุที่เข้ากันไม่ได้อย่างรุนแรงระหว่างคณะราษฎร และรัฐสภา อันมีผลผูกพันให้นาเยวี่ทึ พนมบงค์ ต้องถูกกั้นมิให้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ประการที่สอง โครงการเศรษฐกิจนี้เอง ก็แสดงให้เห็นอย่างกระจ่างชัดถึงทัศนะในส่วนที่เกี่ยวกับตัวนาเยวี่ทึ พนมบงค์เอง ว่าแท้จริงนั้นหาได้เป็นผู้นิยมในระบอบประชาธิปไตย หรือแนวความคิดแบบเสรีนิยมที่มุ่งแสวงหาเสรีภาพและระบอบประชาธิปไตยไม่

^{๑๕} โปรดพิจารณาพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจของนาเยวี่ทึ พนมบงค์ และพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากศาสตราจารย์เคอเนน บุนนาค, นาเยวี่ทึ รัฐบาลอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก (พระนคร: เสริมสัจย์บรรณาการ, ๒๕๐๐)

^{๑๖} John Coast, Some Aspect of Siam Politics (New York: Institute of Pacific Relations, 1953), p.36

ความไม่ลงรอยเกี่ยวกับความคิดเห็นในโครงการ เศรษฐกิจดังกล่าวนี้ เป็นชนวนอัน
 บุกเบิกที่ผูกพันไปถึงระบบการเมืองของประเทศที่เพิ่งนำเข้ามาใช้ใหม่ด้วย ข้อที่น่าสังเกตสำหรับ
 ความผันแปรทางการเมืองในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อขณะนั้น ก็คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เริ่ม
 ระบบใหม่ต่อเนื่องกับระบอบเก่าเช่นนั้น บ่อมจะทำให้เกิดความขัดกันได้ไม่ยากนัก ในเมื่อมิได้มี
 พื้นฐานรองรับระบอบที่นำมาใช้ใหม่มาก่อน การที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาไม่เห็นด้วยกับโครงการ
 เศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว จึงบ่อมเป็นไปได้ว่า ในกลุ่มผู้ก่อการของคณะราษฎรโดย
 เฉพาะฝ่ายที่เห็นด้วยกับโครงการ เศรษฐกิจและสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เริ่มเข้าใจว่าพระยา
 มโนปกรณ์นิติธาดามีความโน้มเอียงที่จะให้อำนาจในการปกครองประเทศกลับไปอยู่ในระบอบเดิม
 เหมือนก่อนการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง

แนวโน้มที่คณะราษฎรกล่าวหาพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเช่นว่านี้ นอกจากจะมีเรื่อง
 โครงการ เศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว ยังมีสาเหตุเนื่องมาจากคำสั่งของพระยามโนปกรณ์นิติธาดาห้าม
 มีข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกสมาคมที่เกี่ยว
 ข้องกับการเมือง ถ้าข้าราชการผู้ใดได้สมัครแล้วไม่ลาออก โน่นำเอาใบอนุญาติให้ออกจากสมาคม
 เสนอต่อผู้บังคับบัญชา ก็จะไม่จ่ายเงินเดือนให้ การออกคำสั่งดังนี้เท่ากับเป็นการจะล้มคณะผู้
 ก่อการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง เพราะเหตุว่าภายหลังจากปฏิวัติครั้งนั้นเสร็จสิ้นเรียบร้อยลงแล้ว
 นั้น ทั้งที่ยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองออกมาใช้ แต่คณะราษฎรก็ได้จัดระเบียบจัดตั้ง
 เป็น "สมาคมคณะราษฎร"^{๑๘} แล้วเพื่อเป็นการปูพื้นฐานระบบพรรคการเมืองขึ้นในประเทศไทย

ผลกระทบจากคำสั่งของรัฐบาลสมัยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา รวมทั้งความขัดกัน
 ในโครงการ เศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพราะพระยามโนฯ ได้รับการสนับสนุนจาก

๑๘.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, สันติวิธีของ อภัยวงศ์ อธิบดีนายกรัฐมนตรี ๔ สมัย (พระนคร: โรงพิมพ์
 วิทยพิมพ์, ไม่ปรากฏ พ.ศ.), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖

๑๙.

ชก หัสยาเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม, ๒๕ ปีแห่งบุคลิกประชาธิปไตย (พระนคร: นิตร
 เจริญการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๑๖ - ๑๗

ผู้นำฝ่ายทหารอันมี พันเอกพระยาทรงสุรเดชและพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นผู้สนับสนุนอยู่ในกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยกับพระยามโนฯ ก็ได้แก่ คณะนายทหารชั้นผู้น้อย และฝ่ายพลเรือนซึ่งสนับสนุนนายปริศน์ พนมยงค์ ปรากฏว่าในกลุ่มหลังนี้เองที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวมอยู่ด้วยความขัดแย้งที่มีอยู่ จึงขยายกว้างเข้าไปในสภาผู้แทนราษฎรอย่างรุนแรงทุกขณะ ในการพิจารณา พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี ๒๔๙๒ ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนบางคนได้พักอาวูชเป็นเข้าไปในการประชุมสภาครั้งนั้นด้วย เป็นการแสดงปฏิกริยาคุกคามในรัฐสภา ในขณะที่เกี่ยวกับการคอยโต้จากรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ก็เป็นไปโดยความรุนแรงหักเหิรกัน โดยการให้ทหารและเจ้าหน้าที่สภา เขาค้นอาวูชสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก่อนเขาประชุมอย่างเข้มงวด ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้เองยังเพิ่มความไม่พอใจแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากขึ้นอีก ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๙๒ จึงมีการกล่าวตำหนิการกระทำของพระยามโนปกรณ์นิติธาดาอย่างรุนแรง ซึ่งมีผลให้มีการปิดสภาผู้แทนราษฎรในระยะต่อมา ในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๙๒ โดยรัฐบาลภายใต้การนำของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา^{๑๙}

รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้ออกแถลงการณ์แสดงเหตุผลของการปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว เพื่อให้ประชาชนได้ทราบโดยทั่วกัน มีสาระสำคัญดังนี้^{๒๐}

๑. คณะรัฐมนตรีมีความเห็นแตกแยกเป็นสองพวก พวกหนึ่งมีความเห็นฝ่ายข้างน้อยปรารถนาจะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ อีกพวกหนึ่งซึ่งเห็นฝ่ายข้างมาก ไม่เห็นด้วยกับโครงการนั้น โดยเห็นว่านโยบายเช่นนั้นจะนำมาซึ่งความหายนะแก่ราษฎร และเป็นภัยคุกคามแก่ความมั่นคงของประเทศ ความเห็นไปของคณะรัฐมนตรีดังกล่าวแล้ว เป็นภาวะสุกแสนจะทนทานได้

^{๑๙} เขาวินวาศ สุกลาภา, พรรคการเมือง (พระนคร: สหสยามพิมพ์, ๒๔๙๑) หน้า ๒๑

^{๒๐} "แถลงการณ์ของรัฐบาล, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๐ (วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๙๒

๒. สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกแต่งตั้งจ้ช้ชั่วคราว ไม่ควรที่จะเพียรวาง
ระเบียบนโยบายเศรษฐกิจใหม่เป็นการ เปลี่ยนแปลงของเก่าอันมีอยู่เดิม ประจักษ์เป็นการพลิกแผน
คืน และสมาชิกผู้เพียรทำเช่นนั้นมีความเลื่อมใสต่อรัฐธรรมนูญอันมีจำนวนข้างน้อย

๓. สภาก็มีคณะรัฐมนตรีมีความเห็นแตกแยกกัน เป็นที่มากลัวอันตรายแก่ความมั่นคง
ของประเทศ ก่อให้เกิดความหวาดเสียวและความไม่แน่นอนให้แก่ประชาชนทั่วไป

๔. ฐานะของสภาและรัฐมนตรี เท่าที่เป็นอยู่เช่นนั้น จะปล่อยให้คงอยู่อีกไม่ได้ ความ
ปลอดภัยของประชาชนเป็นกฎหมายสูงสุดที่ทำให้ต้องปิดสภา

ในพระราชกฤษฎีกาปิดสภาที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาประกาศนั้น ห้ามมิให้มี
การเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรจนกว่าจะได้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ ซึ่งในระหว่างที่บังไม่มี
การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรใหม่ คณะรัฐมนตรีชุดเก่าที่ยุบไปนี้ คงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี
ในชุดใหม่ และใช้อำนาจในการปกครองประเทศต่อไป และคงใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราสืบ
ทั้งนี้ย่อมแสดงว่า การเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยตามเป้าหมายของการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลง
การปกครองครั้งนั้นต้องล้มเหลวลงตั้งแต่แรก เพราะการรวมอำนาจที่ไ้มาเข้าไปไว้ภายในใต้การ
บริหารของพระยามโนปกรณนิติธาดาและคณะเพียงเท่านั้น เมื่อพฤติการณ์ของพระยามโนปกรณนิติ
ธาดาทำให้คนโดยทั่วไปเห็นว่าเป็นการละเมิดประชาธิปไตยเช่นนี้ จึงเกิดปฏิกริยาอย่างรุนแรง
หนังสือพิมพ์ได้วิพากษ์วิจารณ์และโจมตีการกระทำครั้งนี้อย่างกว้างขวาง การประกาศคงใช้รัฐ
ธรรมนูญบางมาตรา แต่ไม่มุ่งระบุมารดลงไปให้แน่ชัดเช่นนี้ย่อมยังผลให้กระเทือนรัฐธรรมนูญ
ทั้งฉบับ ประชาชนไม่มีเสรีภาพ ไม่มีสิทธิทางการเมือง สภาพการณ์ทั่วไปก็ไม่ต่างอะไรกับ
ระบอบเผด็จการ

พร้อมกันกับการประกาศปิดสภาและเลิกใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราชั่วคราว คณะ

๒๑. ไปรคพิจารณารายละเอียดทั้งหมดของพระราชาคณะกฤษฎีกานี้ใน "พระราชกฤษฎีกาให้ปิดสภาผู้
แทนราษฎร และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่", ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๕๐ พ.ศ. ๒๔๗๒ ลงวันที่

๑ เมษายน ๒๔๗๒, หน้า ๑ - ๒

๒๒. ชค นิสปาเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม, งานชิ้นเดิม, หน้า ๑๔

รัฐมนตรีในชุดใหม่ภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๒ เป็นมาตรการที่จะสกัดกั้นผู้มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งไม่เป็นที่พึงประสงค์แก่การนำมาใช้ในประเทศไทย จากผลของพระราชบัญญัตินี้ และสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งที่มีอยู่แต่เดิม รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาจึงได้นับบังคับให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางออกไปจากประเทศเป็นการชั่วคราว เพื่อมิให้เกิดการบุงบักแก่รัฐบาลมากยิ่งขึ้น โดยเหตุนี้เอง นายปรีดี พนมยงค์ จึงต้องเดินทางไปต่างประเทศในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๒ และเลิกเกี่ยวข้องกับทางการเมืองในประเทศชั่วระยะเวลาหนึ่ง

จากกล่าวได้ว่า การดำเนินการตามอุดมการณ์ของคณะราษฎรในทางเศรษฐกิจนั้น โครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ มีผลอย่างสำคัญต่อระบบการเมืองในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากระบบเก่าอย่างมากมาย ที่นำไปสู่ความแตกแยกในระหว่างผู้ก่อการคณะราษฎร และก่อให้เกิดการกึ่งอำนาจไปมาในระหว่างผู้ซึ่งมีความเห็นที่แตกต่ากันนั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่มีมูลเหตุอันสืบเนื่องมาจากโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ความไม่พอใจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อรัฐบาลในเรื่องที่ถูกทหารของฝ่ายรัฐบาลตรวจค้นอาวุธ และความไม่พอใจโดยทั่วไปที่ถูกกักกันใน การเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเป็นปัจจัยที่ทำให้การสร้างรูปแบบประชาธิปไตยของประชาชนมีความบุงบักและล้มเหลวมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะเมื่อรัฐสภาอันเป็นสถาบันใหม่ที่คณะราษฎร เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เข้ามาต้องประสบความล้มเหลวและถูกล้มเลิกตั้งแต่เริ่มต้น ผลข้อนี้เองจะทำให้การต่อเนื่องของการสร้างระบอบการปกครองที่นำมาใช้ใหม่มีแนวโน้มไปในทางที่ทำให้ระบบรัฐสภาต้องอ่อนแอต่อไปทุกขณะ พร้อมกันกับความพยายามที่จะสร้างฝ่ายบริหารให้แข็งแกร่งเกินกว่าที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะควบคุมอยู่ได้ในระยะต่อมา

ความขัดแย้ง เกี่ยวกับโครงการ เศรษฐกิจนั้นข้อที่นำส่ง เกตว่า ได้มีการยึดถือตัวบุคคล

๒๓.

โปรดพิจารณาตารางละเอียดทั้งหมดใน "พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๒", ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๔๐ พ.ศ. ๒๔๗๒ ลงวันที่ ๒ เมษายน ๒๔๗๒, หน้า ๑๐ - ๑๒

๒๔.

ชก หัสป้าเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม, งานถิ่นเดิม, หน้า ๒๕

มากกว่าหลักการ เพราะในระยะหลังจากสิ้นสุดสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาแล้ว เราจะพบว่า ได้มีการนำเอาตัวบุคคลกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในระยะเริ่มแรกจะยึดตัวบุคคลมาเป็นข้อกำหนด แต่การที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ฉบับใหม่ได้เป็นข้อพิสูจน์ประการหนึ่งว่า ระบอบใหม่ที่จะนำมาใช้ภายหลังการสิ้นสุดของระบอบเก่า ก็คือระบอบประชาธิปไตย การมีพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ตั้งแต่เริ่มตราขึ้นระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยย่อมแสดงให้เห็นว่า แนวความคิดของผู้มีอำนาจในการกำหนดวิธีการเมืองของประเทศโดยยอมรับระบอบประชาธิปไตยเข้าเป็นรูปแบบการปกครองที่ถูกต้อง ในขณะที่เกี่ยวกับกระบวนวิธีไว้แต่แรกแล้ว ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยนั้นไม่ถูกต้องกับกฎหมายของประเทศ และประเพณีวิถีชีวิตของประชาชนชาวไทยมาแล้วตั้งแต่ต้น

การปิดรัฐสภาในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ทำให้การเริ่มตราระบอบใหม่ ลงดอยหลังไปอีกระยะหนึ่ง ด้วยการรวมอำนาจในการบริหารประเทศเข้าไว้ภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดาและคณะ ข้อนี้เองที่ทำให้การแตกแยกในคณะราษฎรซึ่งมีอยู่เดิมแล้วนั้น ตันกลับมารวมกลุ่มเพื่อชิงอำนาจที่กำลังจะสูญเสียไป ในระยะไม่นานนักหลังจากที่ปิดรัฐสภาแล้วนั้นเอง จึงเกิดการแย่งอำนาจกันอีกภายใต้การนำของพระยาหลพลพิบูลเสนา เพื่อหยุดยั้งอำนาจในการปิดสภาของพระยามโนปกรณนิติธาดา และสร้างระบบรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตยขึ้นใหม่ต่อไป

๓.๑.๓ การเริ่มต้นใหม่ในระบบรัฐสภา

ภายใต้การปกครองโดยพระยาหลพลพิบูลเสนาหลังการประกาศปิดรัฐสภาของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาไม่นานนัก ได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในท่ามกลางการแตกแยกของคณะราษฎร ความขัดแย้งของการเมืองในระหว่างนั้นเป็นไปในลักษณะคุมอำนาจกันเองแต่ละฝ่าย ตลอดเวลา และในระยะไม่นานหลังจากการปิดรัฐสภาครั้งแรกแล้ว ความขัดแย้งดังกล่าวได้มาถึงที่สุดด้วยการก่อการรัฐประหาร และบีบอำนาจรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาอีกครั้งหนึ่ง โดยการนำของพระยาหลพลพิบูลเสนา และคณะทหารบก ทหารเรือ จุดประสงค์สำคัญของการบีบอำนาจก็เกิดกลับมาสู่คณะราษฎรครั้งนั้นก็เพื่อให้เกิดสภาพที่แน่นอนในการตามรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากแถลงการณ์ฉบับแรกที่คณะรัฐประหารได้ออกประกาศให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน มีใจ

ความว่า

"ด้วยคณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดิน ณ บัดนี้ไม่ถูกของครบถ้วนตามรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มกันเปิดสภาผู้แทนราษฎรแล้วคดีใช้รัฐธรรมนูญเป็นหลายบท คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน จึงเห็นเหตุจำเป็นเจ้าข้าอำนาจการปกครอง เพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ขอประกาศให้ราษฎรประชาชนทั้งหลายอย่ามีความกระหนกตกใจ จงช่วยกันรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง..." ๒๕

การยี่กว่านาจรัฐมวลพระยามโนปกรณนิติราชาครั้งนั้น กระทบกันในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เป็นระยะเวลาที่ห่างจากการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เกือบครบปีพอดี การก่อการรัฐประหารมีลักษณะที่คล้ายกับการปฏิวัติครั้งนั้นก็คือ เป็นช่วงระยะเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหินพอดี และการรัฐประหารครั้งนี้ก็ดำเนินไปอย่างปราศจากการเสียเลือดเนื้อ เช่นเดียวกัน คณะรัฐประหารได้บังคับให้พระยามโนปกรณนิติราชาให้ลาออกจากตำแหน่งควบกับการยื่นคำขาดให้ยอมรับมีใจความว่า

".... คณะรัฐมนตรีซึ่งมีได้เท่า เป็นนายกได้ดำเนินการหลายอย่างอันก่อให้เกิดความไม่พึงประสงค์ของบุคคลโดยทั่วไป และของคณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ถ้าได้พิจารณาโดยฉาบฉวย เห็นว่าการบริหารราชการแผ่นดินเท่าที่คณะรัฐมนตรีได้ปฏิบัติการมานั้น ถึงแม้จะทำให้ประเทศและชาติอันเป็นที่รักยิ่งของเราดำเนินไปสู่ความหายนะเป็นเพียงแต่ ฉะนั้นเพื่อเห็นแก่อิสรภาพ และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน จึงใคร่ให้ใต้เท้าพร้อมทั้งคณะสละตำแหน่งที่ประจำอยู่ในบัดนี้เสีย และขอให้ใต้เท้าซึ่งเป็น นายกรัฐมนตรีนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ทรงเปิดสภาผู้แทนราษฎร และเลือกคณะรัฐมนตรีใหม่...." ๒๖

๒๕. ประยูร พิทยานาคะ และเกรียงศักดิ์ พิทยานาคะ, ๒๖ นายกรัฐมนตรี (พระนคร: ป.พิทยานาคะ การพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๗๖

๒๖. วิเทศกรณีย์ (นายแฝง), ประวัติศาสตร์ชาติไทยอดีตและปัจจุบัน (พระนคร: ศิลปามรรณาการ, ๒๕๑๒), หน้า ๒๔๕ - ๒๔๖

ผลของารรัฐประหารครั้งนี้มีผลให้อำนาจการเป็นรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งเริ่มขึ้นนับแต่การปฏิวัติเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ ต้องสิ้นสุดลง และต้องปลีกตัวเองออกห่างจากการเมืองของประเทศไทยนับแต่บัดนั้นมา รวมทั้งบุคคลอื่นซึ่งสนับสนุนอำนาจพระยามโนปกรณนิติธาดาอยู่เบื้องหลังด้วย อันได้แก่พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นสำคัญที่แท้จริง การรัฐประหารครั้งนี้เป็นผลสำเร็จโดยความสนับสนุนของนายทหารชั้นผู้น้อยในคณะราษฎรผู้หนึ่ง ซึ่งต่อมาจะเป็นผู้ล้มบาทหาศักดิ์ในวิถีทางการเมืองของประเทศ บุคคลผู้นี้คือ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า เหตุผลสำคัญของความสำเร็จที่พระยาพหลพลพยุหเสนากระทำรัฐประหารครั้งนี้เป็นเพราะฝ่ายทหารบก และทหารเรือโคปร้อมใจให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ผลแห่งการสนับสนุนดังกล่าวนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนปลายปี ๒๔๗๖ นั้นเองกลุ่มบุคคลหรือผู้ที่มีอำนาจในการคุมกำลังทางทหารจะ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการควบคุมวิถีทางการเมืองของประเทศไทยในระยะต่อไปอย่างเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นทุกที

ทั้งนี้ เป็นเพราะเหตุที่การก่อกองการปฏิวัติหรือรัฐประหารอย่างประสมผลที่ผ่านมามีเท่าที่กว้างขวางกว่าพัฒนาการทางการเมืองอื่น โดยสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กรทางทหารควบคู่กันกับระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และไม่มีมีการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินคลังแล้วได้โดย เพราะฉะนั้นทหารจึงกลายเป็นองค์การอิสระจากการควบคุมภายนอกในเมื่ออำนาจในการควบคุมทางการเมืองตกอยู่แก่ฝ่ายทหารชั้นสูง และองค์ประกอบสำคัญสุดท้ายขององค์การทางทหารตามเป้าหมายทางการเมืองก็อยู่ที่เมืองหลวงของประเทศ ซึ่งทหารพร้อมอยู่เสมอแล้วที่จะทำการปฏิวัติยึดอำนาจหรือทำการเลือกตั้งทางการเมือง ผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าในระยะ ๔ ปีแรกภายหลังจากการปฏิวัตินั้น งบประมาณทางทหารสูงขึ้นไปกว่าเดิมเกือบสองเท่า อัตราการเพิ่มขึ้นแท้จริงของงบประมาณการศึกษายังจะช้ากว่าที่ควรจะเป็น แต่จำนวนทั้งหมดก็ยังน้อยกว่าครึ่งหนึ่งที่เพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันประเทศ งบประมาณทางทหารดังกล่าวนี้เองที่สร้างความไม่พอใจให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภาซึ่งกองการให้เงินงบประมาณจำนวนมากในการสร้างถนน การศึกษา และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งหมดอาจเป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่ทำให้ทหาร เข้ามามีส่วนบุกรุกใน

๒๗.

D. Insor, Thailand, A Political, Social and Economic Analysis (New York: Frederick A. Praeger, 1963), p. 76

วิถีทางการเมืองของประเทศไทยนับแต่เริ่มศตวรรษใหม่ในระบบรัฐสภา และจากความร่วมมือร่วมใจของชนชั้นต่าง ๆ ได้กลายเป็นยุคแห่งหนึ่งซึ่งพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอฯ จะยกมาเป็นเหตุผลและเงื่อนไขในการถอดถอนกษัตริย์ภายหลังการขึ้นครองอำนาจจากการรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาของพระยาพหลพลพยุหเสนา

เมื่อยึดอำนาจและบังคับพระยามโนปกรณนิติธาดาให้สละอำนาจได้เรียบร้อยแล้ว คณะรัฐประหารก็ได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบความประสงค์ในการยึดอำนาจครั้งนี้ และไต่ถามเหตุให้ทรงประกาศเปิดรัฐสภาขึ้นใหม่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สนองความประสงค์ดังกล่าวนี้ และใคร่ประกาศลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๖ ให้เปิดประชุมรัฐสภา ในวันเดียวกันนี้เองก็ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลขึ้น รัฐสภาซึ่งปิดมาตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ก็เปิดประชุมอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๗๖ นับเป็นการเริ่มขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งในระบบรัฐสภาของประเทศไทย ภายหลังจากการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนับแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

ผลสำคัญของกรณีโต้กลับเจ้าครองอำนาจในการบริหารประเทศของพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็คือ อำนาจของคณะราษฎรได้คืนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกรวบอยู่ภายใต้การนำของรัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดา ภายหลังจากทำให้การรัฐประหารยึดอำนาจครั้งนี้เป็นไปใหญ่หลวงแล้ว ด้วยการตราพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม และหลังจากนั้นคณะราษฎรซึ่งยึดอำนาจในครั้งที่ ๒ ได้มีมติดำเนิการหาทางให้หลวงประดิษฐมนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์ ได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย

๒๕. ดู "ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี", ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับที่ ๕๐ พ.ศ. ๒๔๗๖ (ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๖), หน้า ๓๔๙ - ๓๕๔

๒๖. วิเทศกรณี (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตยของไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์ผานฟ้าพิทยา, ๒๕๑๑), หน้า ๒๖๖

๒๗. โปรดดูรายละเอียดของพระราชบัญญัตินี้ได้จาก ประชุมกฎหมายประจำศก พ.ศ. ๒๔๗๖, หน้า ๒๑๔ - ๒๑๕ นายร้อยตำรวจโทเสถียร ลายลักษณ์ กับพวกรวบรวม

แถลงการณ์ของรัฐบาลเกี่ยวกับการเดินทางกลับของนายปรีดี พนมยงค์ มีใจความโดยสรุปว่า นายปรีดี พนมยงค์ รับรองที่จะให้ความร่วมมือตามนโยบายทางเศรษฐกิจซึ่งรัฐบาลได้วางไว้แล้ว และนโยบายนี้จะไม่ใช่วิธีใหม่ ๆ ที่จะบังคับซื้อที่ดินและบังคับจ้างแรงงาน ตามแนวความคิดเดิมของนายปรีดี พนมยงค์ และ เมื่อมาถึงประเทศไทยแล้วก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีเข้าร่วมอยู่ในรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ เป็นต้นไป ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๗๖ ในการประชุมสภาได้มีการหยิบยกปัญหา นายปรีดี พนมยงค์ เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ซึ่งนำมาอภิปรายอย่างกว้างขวาง นับเป็นมหานหอนสำคัญของรัฐสภาในสมัยนั้นข้อหนึ่ง^{๓๒} ซึ่งในที่สุดจากความสงสัยดังกล่าวนี้ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อซักฟอกและสอบสวนนายปรีดี พนมยงค์ แล้วนำรายงานเสนอให้สภาพิจารณา เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๗๖ ซึ่งผลปรากฏว่าการสอบสวนซักฟอกดังกล่าว เสียงของสภาย่อยข้างมากไม่เชื่อว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นคอมมิวนิสต์ และยินยอมให้ปรีดี พนมยงค์ เข้าร่วมรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไป

อย่างไรก็ตาม การเดินทางกลับของนายปรีดี พนมยงค์ และการถูกซักฟอกจนหมดข้อกล่าวหาเช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดผลบางอย่างสำคัญตามมา นั่นคือเป็นการเน้นและย้ำให้เห็นว่า การบิณฑบาตครั้งนี้ และบังคับให้นายปรีดี พนมยงค์ กลับเข้าร่วมในรัฐบาลครั้งนั้น เป็นการเอาพระทัยใส่ในปกครองนักศึกษา และเพื่อแสดงให้เห็นว่า แผนเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ มิได้เป็นคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด^{๓๓} นอกจากนั้น ยังจะชี้ให้เห็นได้อีกข้อหนึ่งที่ว่า ได้มีการบิณฑบาตแล้ว.....

๓๑. โปรดดูรายละเอียดของแถลงการณ์ได้จาก ไทน์ฮอบ (นามแฝง), พระบาทสมเด็จพระนคร : แพร่พิภพการพิมพ์, ๒๔๔๗) หน้า ๒๓๖ - ๒๓๗

๓๒. "ประกาศถึงรัฐมนตรี" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๐ พ.ศ. ๒๔๗๖ (ลงวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๖) หน้า ๕๕๕

๓๓. สุวิทย์ และบศ. เชษฐวณิช งานชิ้นเดิม หน้า ๓๓

๓๔. หลุยส์ คีร์วัก งานชิ้นเดิม หน้า ๑๔๔

บุคคล เป็นหลักมากกว่าหลักการในระหว่างกลุ่มผู้ก่อการหรือคณะราษฎรด้วยกัน ควบคู่กันในระยะ
 ก่อมาจึงก่อให้เกิดความยุ่งยาก อันเป็นมูลเหตุที่ถูกลบมากแล้วอ้างถึงสภาพการณ์ทางการเมืองใน
 ขณะนั้น และเมื่อสภาพการณ์ดังกล่าวนี้กำลังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างระบอบสมบูรณาญา
 สิทธิราชกับระบบประชาธิปไตย ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นและนำไปสู่การต่อสู้ระหว่าง "คณะราษฎร"
 และ "คณะอภิชนนิยม" อันเป็นเหตุการณ์สำคัญซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา
 อาทิ เช่นการกบฏบวรเดช และการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๕}
 เป็นต้น

๓.๑.๔ ความขัดแย้งระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่

ความรู้สึกอันขัดแย้งโดยทั่วไปในระหว่างกลุ่มผู้สูญเสียอำนาจและคณะราษฎร ขณะนั้น
 นับวันจะยิ่งมีมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะภายหลังที่รัฐบาลยินยอมให้นำปรีดี พนมยงค์ กลับเข้ามา
 ร่วมรัฐบาลด้วย ทำให้กลุ่มผู้จะก่อการกบฏขึ้นในภายหลังพากันเข้าใจ เจตนาว่ารัฐบาลจะนำเอา
 ลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามา เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่จะใช้ปกครองประเทศ ในกลุ่มผู้นิยมระบอบเก่า
 คิดว่า การที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาทางซีกนายปรีดี พนมยงค์ ออกไปจากประเทศนั้นก็เพื่อ
 จะ "หาทางที่จะปลดแอกรัฐบาลจากการควบคุมของนายปรีดี พนมยงค์ และคณะพรรคของเขา
"^{๓๖} แต่เมื่อพระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้ทำไกลเกินไปโดยเปิดสมัชชาประชุมสภา และมีที่ทำการ
 การปกครองแบบเผด็จการมากขึ้นทุกที จนต้องถูกยึดอำนาจมานั้น แล้วคณะราษฎรที่บีคอำนาจได้ยัง
 นำนายปรีดี พนมยงค์ เข้ามาร่วมรัฐบาลอีก จึงเป็นสิ่งขัดเคืองแก่ฝ่ายที่พยายามดึงอำนาจกลับมา
 สู่ระบอบเก่า นอกจากนั้นเหตุการณ์ซึ่งจะเป็นชนวนให้กลุ่มผู้นิยมระบอบเก่าออกเป็นเหตุผลและเงื่อน
 โขมกล่าวอ้างในการก่อการกบฏขึ้นก็คือ ใ้มีการฟ้องร้องจะเอาความผิดทางอาญาแก่พระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้ก่อการกบฏถือเป็นเหตุอ้างว่ารัฐบาลปล่อยให้มีการหมิ่นพระบรม

^{๓๕} สิริ เปรมจิต, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย ๓๐ ปี (พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่อง
 นคร, ๒๕๐๔), หน้า ๔๔ - ๔๕

^{๓๖} D.G.Hall, A History of South East Asia (London: Macmillan, 1955),
 p. 678

เทศานุภาพอัน จึงได้ก่อการกบฏขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖

คณะผู้ก่อการกบฏครั้งนี้มีพระองค์เจ้าบวรเดช เป็นหัวหน้าและบุคคลสำคัญฝ่ายทหาร และพลเรือนที่เข้าร่วมด้วยมี พลตรีพระยาจินตจักรวิรัตน์ (เจิม อาวุธ) พลตรีพระยาทรงอักษร (ชวน ลีธิดาร) พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (กิน ท้าวรบ) พลตรีพระยาเสนาสงคราม (น.ร.ว.อี นพวงศ์) นอกจากนี้ก็มีนาวาเอกพระยาสรวิทย์พิพัฒน์ นามหลุย คีรีวัต นาวาเอกพระแสงสิทธิการ และผู้ว่าราชการการอีกหลายจังหวัดร่วมด้วย

พิจารณาในส่วนพระองค์เจ้าบวรเดชแล้ว จะเห็นได้ว่า การก่อการกบฏครั้งนี้เกิดจากความขัดแย้งและมุ่งหวังทางอำนาจมากกว่าอย่างอื่น นับแต่สมัยที่ทรงลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ มาแล้ว จนเมื่อต้องพลัดจากการไต่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างที่ทรงคาดหวังไว้ ประจวบกับเหตุการณ์สมัยเริ่มต้นรัชกาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาได้มีส่วนช่วยสนับสนุนเช่นนี้ จึงได้พยายามที่จะยึดอำนาจจากคณะราษฎร และโดยเหตุที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นสูง เช่นนี้ จึงทำให้รัฐบาลและคณะราษฎรเชื่อว่า การกบฏนี้ได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าอยู่หัวและมุ่งจะล้มล้างรัฐบาลเพื่อกลับไปใช้ระบอบการปกครองแผ่นดินโดยระบอบเก่าซึ่งคณะราษฎรย่อมจะยินยอมไม่ได้

เหตุผลที่พระองค์เจ้าบวรเดชแสดงให้คณะราษฎรเห็นว่าจำเป็นต้องใช้กำลังบังคับรัฐบาลครั้งนี้คือความว่า

"คณะรัฐมนตรีปล่อยให้คนคู่มือพระบรมเชษฐาภาพ และเอาหลวงประดิษฐมนูธรรม กลับเข้ามาเพื่อดำเนินการปกครองแบบคอมมิวนิสต์อีกต่อไป จึงขอให้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งภายในหนึ่งชั่วโมง ถ้ามิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับ และจะเข้ายึดการปกครองชั่วคราว จนกว่าจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้องด้วย"

ใบเงื่อนไขข้อมาซึ่งผู้ก่อการกบฏได้ยื่นให้ทางรัฐบาลยอมรับมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้

^{๑๑๖} ว.ช. ประสังสิต, งานขึ้นเกม, หน้า ๓๔๐

^{๑๑๗} วิเทศกรณี (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตยของไทย, หน้า ๓๔๔

๑) ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยความสะดวกให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

๒) ต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญโดยแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตั้งและถอดคณะรัฐบาลต้องเป็นไปตามเสียงส่วนใหญ่ ไม่ใช่ทำด้วยการจับอาวุธดังที่แล้วนมา โดยเหตุนี้ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ระดมด้วยกฎหมาย

๓) ข้าราชการ การซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำทั้งทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกวงการเมือง เว้นแต่อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อยู่ในการเมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้นไม่ตัดสิทธิในการที่ข้าราชการประจำจะนิยมยึดถือสิทธิการเมืองใด ๆ ที่ระดมด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจ หรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือเพื่อยังคับขู่เชิญโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้คนอื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด

ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบก และผู้บัญชาการทหารเรือลงไปต้องไม่มีหน้าที่ในการเมือง

๔) การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการ จักต้องถือคุณวุฒิ ความสามารถเป็นหลัก มิได้ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่ง

๕) การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกจริง ๆ

๖) การปกครองกองทัพจักต้องให้มีหน่วยผสมตามลัทธิพุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถิ่น มิให้มีกำลังเป็นส่วนใหญ่เฉพาะในแห่งใดแห่งหนึ่ง

เงื่อนไขอันข้างกร้านี้ย่อมเป็นการแน่นอนที่ทางฝ่ายรัฐบาลจะยอมให้ไม่ได้ และเมื่อไม่มีทางที่จะปรองคองกันได้ ทางรัฐบาลจึงต้องหาทางปราบปรามฝ่ายกบฏ และได้มีประกาศ

ใช้กฎอัยการศึก มีใจความว่า "...มีคนได้เกิดมีการจลาจลขึ้นในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑล
อยุธยา ซึ่งฝ่ายทหารมีความจำเป็นต้องใช้อำนาจและกำลังทหารเข้าระงับปราบปราม เพื่อรักษา
ความสงบเรียบร้อย เพราะฉะนั้นจึงให้ใช้กฎอัยการศึกในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลอยุธยาแต่
วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ... เป็นต้นไป"^{๕๐} หลังจากนั้นได้เกิดการสู้รบระหว่าง
ทหารของรัฐบาลกับทหารของฝ่ายกบฏที่บริเวณบางเขน คอนเมือง จนฝ่ายกบฏพ่ายแพ้ และล่าถอย
ทางพระนครออกไปทุกที จนในที่สุดฝ่ายรัฐบาลชนะ ทางฝ่ายกบฏถูกรัฐบาลจับกุมเป็นจำนวนมาก
แต่พระองค์เจ้าบวรเดชทรงหลบหนีไปได้ และได้ลี้ภัยไปอยู่เสียมในต่างประเทศ

เราจะเห็นได้ว่า นับแต่การปฏิวัติยึดอำนาจรัฐบาลเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองใน
พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การเมืองภายในประเทศไทยกลับเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างบุคคลที่
มีความเห็นแตกแยกกับอยู่ตลอดเวลา การสิ้นสุดของระบอบเก่าซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ
มาอยู่แก่องค์พระมหากษัตริย์นั้น ได้ก่อให้เกิดช่องว่างขึ้นในข้อที่ทำให้ขาดความคิดอันแน่นอนเกี่ยว
กับผู้ที่ควรได้รับอำนาจ หรือวิธีการอันถูกต้องของการได้มาซึ่งอำนาจ^{๕๑} แต่อย่างไรก็ตามในท่าม
กลางการขัดแย้งแตกแยกซึ่งจะกลายเป็นลักษณะทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศ
ไทยนี้ จะเห็นอุดมการณ์ทางการเมืองในความนึกคิดของคนไทยประการหนึ่งว่าหาได้เปลี่ยนแปลงไป
จากอุดมคติเดิมที่เคยมีอยู่ไม่ นั่นคือความคิดที่ปักมั่นอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และแนว
ความคิดใหม่ที่ว่าเข้ามาใช้แก่ระบอบการปกครองประเทศใหม่ก็คือระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
เพราะฉะนั้นแม้จะเกิดการขัดแย้งอยู่เสมอ ๆ แนวความคิดที่ยังบกบ่อง่องค์พระมหากษัตริย์
ไว้มิได้สิ้นสุดไปด้วยเลย และการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในทางการปกครองอันจะเกิดขึ้น ก็คงอยู่
ภายในแนวความคิดที่จะให้มีรัฐสภาจากการเลือกตั้งซึ่งจะควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่เพื่อสร้าง
ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองแก่ประชาชน จุดหมายปลายทางดังกล่าวนี้เองเป็นจุดหมายหมายมา
แต่ดั้งเดิมแล้วของการปกครองของไทย^{๕๒}

^{๕๐} อนุเรื่อง จุฬารักษา, การเมืองในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๔๘๕),
หน้า ๘๖

^{๕๑} David A. Wilson, *op.cit.*, p.16

^{๕๒} *Ibid.*, p. 83

การกบฏของพระองค์เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์มีผลกระทบระเทือนอย่างสำคัญต่อพระ
ราชฐานะของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ตลอดระยะเวลาที่ระวัติการณนี้ พระเจ้าอยู่หัว
ได้วางพระองค์เป็นกลาง^{๔๓} แมกระนั้นก็ตาม ความเข้าใจของรัฐบาลและคณะราษฎรต่างเชื่อว่า
การกบฏนี้ได้รับการสนับสนุนจากพระองค์ในการที่จะชิงอำนาจกลับไปสู่อำนาจเก่าอีก จึงเป็นข้อขุ่น
หมอง และจะเกิดการขัดแย้งกันขึ้นอย่างรุนแรงถึงที่สุดด้วยการสละราชสมบัติของสมเด็จพระปก
เกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะต่อมา

เหตุการณ์ภายหลังจากการปราบปรามฝ่ายกบฏเสร็จสิ้นแล้วนั้นเอง ที่อาจถือได้ว่าได้
กลายเป็นจุดเริ่มต้นอันจะบังผลถึงพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวที่จะทรงสละราชสมบัติความขัด
แย้งในระหว่างความคิดเห็นและวิธีการที่รัฐบาลนำมาใช้อย่างรุนแรงหลังจากนั้น ทำให้เห็นลักษณะ
ที่เด่นชัดประการหนึ่งในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ คือความพยายามที่จะวางแนวทางการปกครอง
ของประเทศให้อยู่ในวิถีทางที่ถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นการต่อสู้ในระหว่างความคิดเห็นของพระบาทสม
เด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร และเป็นความขัดแย้งที่ขาดการประนีประนอมเป็นอย่าง
ยิ่งในระหว่างรัฐบาลและพระเจ้าอยู่หัว อันเนื่องมาจากสภาพการณ์ของประเทศในขณะนั้นด้วย

ผลจากการปราบปรามฝ่ายกบฏของรัฐบาลก่อให้เกิดการกวาดล้างสอบสวนผู้ที่อยู่ตรง
ข้ามรัฐบาลอย่างขนานใหญ่ วิธีการที่รัฐบาลนำมาใช้ในการปราบปรามก็คือ การตราพระราช
บัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๗๖^{๔๔} ขึ้นเป็นมาตรการแรกที่ใช่เป็นเครื่องมืออันรุนแรงต่อ
ฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาล พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้รับการคัดค้านอย่างรุนแรงในสภา โดยกล่าวหาว่า
เป็นกฎหมายที่ในยอมให้จำเลยพำการต่อสู้ คือเป็นการทารุณกรรมอย่างปราศจากมนุษยธรรม^{๔๕} แต่
อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็นำพระราชบัญญัตินี้ออกใช้จนได้ และผลของพระราชบัญญัตินี้เองทำให้มีการ
ถอดยศพวกกบฏและการกบฏและการประหารชีวิตฝ่ายกบฏหลายนายด้วยกัน รวมทั้งมีการจับกุมคุมขัง
พวกกบฏการกบฏด้วย ผลในข้อหลังนี้จะเห็นได้ว่า ในพระราชนันท์สละราชสมบัติได้ทรงขอให้หม้อกับ

^{๔๓} D.G. Hall, *op.cit.*, p.689

^{๔๔} โปรดดูรายละเอียดพระราชบัญญัติฉบับนี้ใน "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ", ราชกิจจานุ
เบกษา, เล่ม ๕๐ (วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๗๖), หน้า ๖๘๖

^{๔๕} วิเทศกรณี (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตย, หน้า ๔๖๖

โทษแก่กักโทษการเมืองด้วย จึงเป็นข้อพิจารณาไปประการหนึ่งว่า แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็หาได้ทรงเห็นด้วยกับพระราชบัญญัติการจักษุศาสตร์พิเศษนี้ไม่ นับเป็นข้อมุ่งมองพระราชกรณียกิจแล้วตั้งแต่เริ่มต้นที่รัฐบาลใช้มาตรการรุนแรงแก่ฝ่ายกบฏ

พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญที่รัฐบาลไทยตราออกใช้ในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๖ เป็นอีกข้อหนึ่งที่พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย เพราะทรงเห็นว่ารัฐบาลตราขึ้น เพื่อป้องกันมิให้ใครทำผิดนิติเตุณรัฐบาล ถ้าผู้ใดขัดขืนรัฐบาลจะถือว่าผู้นั้นเป็นปรปักษ์กับรัฐธรรมนูญ^{๕๖} ในบันทึกย่อยการไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ โค้วกล่าวบันทึกไว้ว่า ทรงมีพระราชดำริในพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญว่า "พระราชบัญญัตินี้เป็นการกดขี่และกดขี่ไม่ให้เห็นสติปัญญาเห็น เมื่อมีเรื่องขึ้นก็ไม่ให้โอกาสจำเลยสู้คดีในโรงศาล เมื่อผู้ใดออกความคิดเห็นขัดต่อรัฐบาล ๆ ก็หาว่าคิดร้ายต่อรัฐบาล"^{๕๗} สาเหตุเริ่มต้นอีกประการหนึ่งของการสละราชสมบัติก็คือ การได้ทรงใช้สิทธิยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอากรมรดก แต่สภาผู้แทนคงยืนยันตามเดิมให้กฎหมายบังคับแล้วมีผลบังคับใช้ได้ และที่ทรงใช้สิทธิยับยั้ง เพราะกฎหมายอากรมรดกนั้นบัญญัติให้เก็บภาษีแก่พระมหากษัตริย์ด้วย ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นการทำลายสถาบันกษัตริย์ ข้อนี้เป็นมูลเหตุอีกอันหนึ่งที่ทรงสละราชสมบัติ

อาจเป็นไปได้ว่า เพราะเหตุที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับความคิดเห็นเหล่านี้เอง ได้มีส่วนผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยยืนยันว่าจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อรักษาพระเนตรอีกครั้งหนึ่ง และในที่สุดก็ได้เสด็จไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษในราวต้นปี ๒๔๗๗ ซึ่งในระหว่างนั้น แม่คณะรัฐบาลจะได้มีการติดต่อกับพระองค์อยู่ตลอดเวลาก็ตาม แต่ความขัดแย้งก็หาได้สิ้นสุดลงไปแต่อย่างใดไม่ ในระยะต่อมาไม่นานนัก ทรงมีพระราชโทรเลขถึงสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอเจ้าพระยากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการในพระองค์ว่า

^{๕๖} โปรดดูรายละเอียดทั้งหมดของพระราชบัญญัติฉบับนี้ใน "พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๖", ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๕๐ (วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๗๖), หน้า ๒๓๕ - ๒๓๘

^{๕๗} แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ลพบุไทย, ๒๔๗๘), หน้า ๒๕

ทรงสังเกตเห็นแน่ชัดว่า สภาผู้แทนรู้สึกแน่ใจว่า ไม่จำเป็นต้องประนีประนอมต่อพระองค์ไม่ว่าเรื่องใด ๆ อันไม่เป็นผลดีต่อประเทศ และทรงพระราชดำริว่าไม่ควรจะดำรงราชสมบัติอยู่สืบไป และไม่มีประโยชน์ที่จะช่วยปกป้องผู้ใดคนหนึ่งไว้เลย จึงสิ้นพระราชนฤตยสละราชสมบัติ

พระราชดำริดังกล่าวนี้ย่อมจะก่อให้เกิดความปรีวิตกแก่รัฐบาลในขณะนี้เป็นอย่างมาก เพราะเหตุที่คณะรัฐมนตรียังไม่เคยคิดว่าจะได้รับพระราชกระแสเช่นนั้น แม้จะยังคงมีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างไม่เปลี่ยนแปลงก็ตาม และรัฐบาลก็พยายามหาทางที่จะขจัดความขัดแย้งดังกล่าวนี้ โดยในระยะต่อมาทางรัฐบาลได้แต่งตั้งให้เจ้าพระยาศรีธรรมนาถิเบศร์ นาวาตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. และมีนายศิริเวท ชัยนาม เป็นเลขาธิการ เป็นผู้แทนรองคณะรัฐบาลออกไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ประเทศอังกฤษ และให้กราบบังคมทูลพระกรุณา ในความปรารถนาอันแท้จริงที่รัฐบาลใคร่จะได้เห็นพระองค์กลับมาครองราชสมบัติสืบไป รวมทั้งให้ชี้แจงข้อของพระราชนฤตยแก่รัฐบาล แต่ในที่สุดก็ได้ทรงมีพระราชบันทึกข้อของพระราชนฤตยส่งตรงมาให้รัฐบาลตอบ ทั้งสรุปสาระสำคัญไว้ดังนี้ คือ

*** ๑. ขอให้แก้ไขการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง โดยให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีอายุเกิน ๓๕ ปี และให้ข้าราชการทั้งในและนอกประจำการ เป็นผู้เลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะสมาชิกปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้ก่อการเข้ามาบิศอำนาจ ไม่มีคุณวุฒิพอที่จะเป็นที่เล็งสมาชิกประเภทหนึ่ง การที่จำต้องจำสละหทัยแต่งตั้ง เพราะรัฐบาลส่งรายชื่อมาให้ทรงพิจารณาเพียง ๑๒ ชื่อ และไม่ได้เสนอมาเพื่อให้ทรงเลือกเลย

ข้อนี้รัฐบาลได้สนองพระราชบันทึกว่า สมาชิกประเภทสอง ๑๕ คนนั้นมีผู้ก่อการเพียง ๔๗ คนเท่านั้น และเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรหรือเทียบเท่าทั้งหมด ส่วนที่จะให้ข้าราชการเป็นผู้

๕๕ ทองค้อ ถ้วยไม้ ณ อยุธยา, "พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ", สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มิถุนายน - สิงหาคม ๒๕๑๑ (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓

๕๖ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓ - ๑๕ รายละเอียดของพระราชบันทึก และสนองพระราชบันทึกของรัฐบาลจะหาได้ยาก แดงการณเรื่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ ตั้งแต่หน้า ๓๔๗ ถึงหน้า ๔๒๖

เลือกตั้งนั้น เกรงว่าจะก่อให้เกิดการแตกแยกทางการเมืองในระหว่างหมู่ข้าราชการ

๒. ขอให้แกรัฐธรรมนูญในเรื่องการไว้สิทธิยับยั้ง คือร่างกฎหมายใดที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้สิทธิยับยั้ง จะคงให้มีการอุปสภาทันทีเพื่อให้ประชาชนคัดค้าน หรือมีคะแนนสภากองยับยั้งร่างพระราชบัญญัติเดิม ควบเสียงเกินสองในสาม ไม่ใช่เกินกึ่งหนึ่ง เพราะสมาชิกประเภทสองเป็นฝ่ายรัฐมาชอยู่แล้วกึ่งหนึ่ง เพียงแค่เสียงจากสมาชิกประเภทหนึ่งเพียงคนเดียว ก็สามารถชนะพระมหากษัตริย์ได้

ขอนรัฐบาลได้นองพระราชบัญญัติเสียงว่า เมื่อครั้งลงมติยับยั้งร่างพระราชบัญญัติสองฉบับที่ทรงยับยั้งนั้น ฝ่ายรัฐบาลที่เป็นสมาชิกสภาก็มีได้ลงคะแนนเสียงควบ ดังนั้นไม่ควรแกรัฐธรรมนูญยอมให้เสียความศักดิ์สิทธิ์ คราวต่อไปรัฐบาลก็จะยอมให้

๓. ขอให้รัฐบาลปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญเรื่องเสรีภาพของบุคคล ขอนรัฐบาลยืนยันว่าปฏิบัติตามอยู่แล้ว

๔. ขอให้แกไซพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้คณะกรรมการ เนรเทศบุคคลที่ขัดแย้งรัฐธรรมนูญไปกักเขกไว้ ทรงขอให้มีการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรม

ขอนรัฐบาลได้นองพระราชบัญญัติเสียงว่า เป็เนาตรการป้องกันก่อนความผิดจะเกิด จึงได้ไ้ระบบคณะกรรมการ และกล่าวอ้างว่ามีบุคคลพอใจที่จะให้ในกฎหมายนี้บังคับมากกว่าถูกพิจารณาทางอาญาคามชรรรมทา

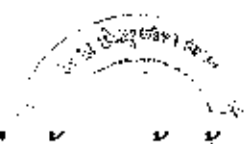
๕. ขอให้อภัยโทษ ลดหย่อนผ่อนโทษแก่นักโทษการเมือง เพื่อความสงบราบคาบของบ้านเมือง

ขอน รัฐบาลได้นองพระราชบัญญัติว่า คำรื้อบูแล้วว่ เมื่อศาลพิเศษได้พิจารณาคดีเสร็จทุกจำนวนแล้วก็จะไ้พิจารณาเห็นกับตัวอย่างที่เคยมาแล้ว คือ คดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

๖. ขอให้ข้าราชการที่ถูกปลดออกจากราชการฐานฝังฝักมีความผิดทางการเมืองมีสิทธิไ้รับเบี้ยบำนาญ

ขอนรัฐบาลได้เสียงตอบโดยอาศัยหลักกฎหมายว่า เมื่อมีสิทธิตามเกณฑ์ในพระราชบัญญัติเบี้ยบำนาญ แล้วก็ไ้รับบำนาญทุกคน

๗. ขอให้โครงการซ่อมรองจับกุมข้าราชการที่ทองสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับการกบฏหึ่งที่กล่าวถึงจะห้องรอง หรือคำริจะห้องรองต่อไป

ขอรัฐบาลได้นองพระราชนิพนธ์ที่กว่า ผู้ถูกสงสัยใกล้ชิดให้ลงการฟ้องร้องมานานแล้ว
ส่วนผู้ที่อยู่เฝ้าระหว่างคดีก็ทวงถามว่าใครคิดถึงที่สุดเสียก่อน

๔. ขอให้รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรให้คำมั่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะไม่ตัดกำลัง
และงบประมาณของทหารรักษาวัง ให้น้อยลงกว่าที่เป็นอยู่ กับให้จ่ายอาวุธและกระสุนแก่กองร้อย
กองพันกรมทหารรักษาวัง ให้มีเท่ากับกองร้อยกองพันทหารอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองยังอยู่ใน
เขตเปลี่ยนแปลง กำลังทหารทั้งหลายก็มีความขัดแย้งกัน หวังพึ่งไม่ได้

ขอรัฐบาลสนองพระราชนิพนธ์ที่กว่า รัฐบาลไม่จัดของที่จะให้มีทหารรักษาวังไว้ แต่
งบประมาณอาจถูกหักทอนไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องของสภาผู้แทนราษฎร

๕. ขอให้จัดการออกพระราชนิพนธ์ระเบียบการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทาน
อภัยโทษ โดยมีพระราชประสงค์ว่า ถ้าใครถวายฎีกาแล้ว จะปฏิบัติตามคำพิพากษามีได้เลย ไม่ว่าจะ
เวลาจะล่วงพ้นไปนานสักเท่าใด หรือถ้าจะมีกำหนดเวลาก็ขอเป็น ๒๐ ปี

ขอรัฐบาลไม่ยินยอม โดยอ้างว่า ร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา
บัญญัติกรรมแล้ว

ขอทูลเกล้าฯ เสด็จสำหรับพระราชนิพนธ์ที่กว่า ส่วนใหญ่ของข้อที่ยังทรงของพระราชหฤ
ทัยเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งทรงขอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เมื่อรัฐบาลได้ทราบพระราช
คำรัสดังกล่าวแล้ว ก็ตอบตามเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศรมานว่า เรื่องทั้งหมดนี้รัฐบาลได้กราบทูล
โดยละเอียดแล้ว จึงไม่มีอะไรจะกราบบังคมทูลเพิ่มเติมอีก ดังนั้นจึงได้พระราชทานพระราชหัตถ
เลขาตั้งวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ แก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศฯ แจ้งเรื่องการสละราชสมบัติอันมีข้อ
ความบางตอนซึ่งมีความสำคัญที่ทรงถือเป็นเหตุผลแห่งการสละราชสมบัติของพระองค์ดังนี้

"ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่ง ไม่ถูกต้องตามหลักการ
ของเสรีภาพในหัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจ และยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้า
ไม่สามารถที่จะยินยอมให้ยุติ คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนี้ในนามของข้าพเจ้าก็ไปไม่ได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมในแกราชอาณาจักร
โดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ
เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่มีสิ่งเสียดังแท้จริงของราษฎร

บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงใน

นโยบายของประเทศไทยโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้ว่า บัดนี้เก็บเงินหมกหนทางที่
ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนไทยต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสดพระราชสมภินิ
และออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์ แล้วนับนี้เป็นคนไป ข้าพเจ้าขอสดสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง
ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แก่ข้าพเจ้าสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของ
ข้าพเจ้าแต่เดิมมา

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่สามารถจะยังประโยชน์ให้แก่ประชาชนและ
ประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ ความความกังวลและความหวัง ... ได้แก่ทั้งสัจยอธิฐานขอให้
ประเทศสยามจงได้ประสบความเจริญ และขอให้ประชาชนชาวสยามจงได้มีความสุขสบาย”

พระราชหัตถเลขาสดพระราชสมภินิยังความสลดใจมาให้แก่คณะรัฐบาลเป็นอย่างมาก
เมื่อคืนวันแถลงให้สภาผู้แทนราษฎรได้รับทราบ ในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๖ ทางสภาผู้แทนที่โคลง
มนิรับทราบไว้ด้วยความโหม่นัส

ที่สุดแห่งการขัดแย้งในระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่ เริ่มแก่การกบฏซึ่งนำโดย
พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ และความคิดเห็นอันขัดแย้งระหว่างสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
ราษฎรซึ่งมีอำนาจอยู่ในขณะนั้น เป็นไปอย่างรุนแรงและยุติลงด้วยการลาออกจากราชสมบัติของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงสมัยนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในระหว่างความขัดแย้ง
ของระบอบเก่าและระบอบใหม่เป็นการกำหนดรูปแบบการปกครองของประเทศในวิถีทางประชา
ธิปไตยตามความเห็นของแต่ละฝ่ายเท่านั้น การที่คณะราษฎรมั่นใจว่าเห็นที่จะดำเนินการทุก
อย่างให้เป็นไปตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเอง ทำให้อำนาจของคณะราษฎรที่มียุจะ
กลุ่มที่วางรูปแบบแห่งโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง และพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยแก่ประ
เทศต่อไปตามอุดมการณ์และความเห็นที่คณะราษฎรมีอยู่ ซึ่งจะเป็นรอนาสโนจิตวิทยาโครงสร้าง
ทางการเมืองการปกครองของประเทศที่คณะราษฎรได้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเข้ามาใจต่อไป

๓.๒ การสร้างรูปแบบและพื้นฐานทางประชาธิปไตยของคณะราษฎร

จุดมุ่งหมายสำคัญของการปฏิวัติเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็คือ การเปลี่ยนแปลง

๕๐ แถลงการณ์ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเจ้าอยู่หัว ทรง
สดพระราชสมภินิ, หน้า ๔๕๐ - ๔๕๑

การปกครองจากระบอบเดิมมาเป็นระบอบไทย ซึ่งบังคับร่างองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข
ของประเทศไว้ ภายหลังจากปฏิวัติเสร็จสิ้นแล้วในจึงได้มีการกำหนดโครงสร้างทางการปกครอง
ประเทศ ควบคู่การบริหารต่าง ๆ มากำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ และจัดขบวนการ
ทางการเมืองและการปกครองให้เป็นไปในแนวทางระบอบประชาธิปไตย แม้จะปรากฏว่าในระยะ
แรกของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนั้นต้องประสบกับความยุ่งยากวุ่นวายตลอดเวลากัน
ตาม

๓.๒.๑ การจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น

จุดเริ่มแรกของการปกครองในวิถีทางของประชาธิปไตย ภายหลังจากการปฏิวัติ
และรัฐประหารเสร็จสิ้นแล้ว ก็คือการจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึง
เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ตามพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งผู้แทนตำบล และสมาชิกสภาผู้
แทนราษฎรประเภทที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยเลือกผู้แทนตำบลก่อน จึงดำเนินการเลือกตั้งผู้แทน
ราษฎรประเภทที่ ๑ เพราะฉะนั้นการเลือกตั้งที่คณะราษฎรจัดใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรก จึงเป็นการ
เลือกตั้งทางอ้อมโดยผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้ง เป็นผู้แทนตำบลในจังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้เลือกตั้งผู้แทน
ราษฎรขึ้นต่อไป ตามวิธีการและคุณสมบัติที่กำหนดไว้ใน การเลือกตั้งผู้แทนตำบลและผู้แทนราษฎร
การจัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน
นักนี้ ควรกล่าวไว้ว่าหาใช่ประชาชนได้มอบหมายมาโดยตรงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้จะ
ในระบอบนั้นจะเป็นช่วงสมัยอันยุ่งยากของการเริ่มตนระบอบประชาธิปไตย ในเรื่องเกี่ยวกับการ
กฤษฎีกาของพระองค์เจ้าวรเจดีย์ตาม แคร่รัฐบาลในขณะนั้นก็มีได้ยักเวลาของการเลือกตั้งทั่วไปแต่
ประการใด เพราะรัฐบาลมีเหตุผลในการที่จะให้ราษฎรเข้ามาสัมผัสสัมผัสเสีย หรืออาจเป็นเพราะ
ไว้วางใจในเสถียรภาพของตนเองที่มีสมาชิกประเภท ๒ สนับสนุนอยู่ก็เป็นได้ทั้งสองประการ มี
ข้อน่าสังเกตในการเลือกตั้งนี้ประการหนึ่งก็คือว่า ทางฝ่ายคณะราษฎรนั้นต้องการให้ใคร่ผู้ว่าการ
จัดตั้งรัฐบาลต่อมา หรือแม้ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยนั้นได้รับการสนับสนุน

โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติและวิธีการต่าง ๆ ในการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ในพระ
ราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๖

สนับสนุนจากราชชนในประเทอย่างแท้จริง คงจะสังเกตได้จากการใช้ชื่อ "คณะราษฎร" มาเรียกแทนกลุ่มบุคคลผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่แรก เพื่อให้ใครๆ ว่าเป็นฝ่ายเดียวกับราษฎรและได้รับการสนับสนุนจากราษฎรให้ลออกการ แม้ในการจัดให้มีการชักหอดนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นภายหลังนั้น ก็เป็นข้อที่อาจแสดงให้เห็นได้ว่ารัฐบาลต้องการความเมตตาใจจากทางผู้แทนราษฎรเสียก่อน อันจะเป็นข้ออ้างได้ว่าได้รับการสนับสนุนจากราษฎรแล้ว

การเลือกตั้งครั้งแรกนี้ได้กระทำในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งทางอ้อมและรวมเขต อัคราส่วนหลเมือง ๒ แสนคนคอสมาชิกสภาผู้แทน ๑ คน โคสภาชิกสภาผู้แทนประเทหนึ่งในการเลือกตั้งครั้งนี้รวม ๗๔ คน มีผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ๔,๒๗๔,๒๓๑ แปรวากฎว่ามาใช้สิทธิเลือกตั้งเพียง ๑,๗๗๓,๕๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๔๔ อัคราส่วนของผูมาใช้สิทธิคงกลัววณินยอมแสดงให้เห็นการขาดความสนใจ และอาจจะไม่เข้าใจรูปแบบการปกครองที่นำมาใช้ใหม่ก็เป็นได้ ซึ่งข้อนี้ให้เห็นถึงการมีการศึกษาของประชาชนว่าไม่มีอยู่อย่างเพียงพอในขณะนั้น ข้อนี้เองจนประมาณลวรศึกษาในสองปีหลังกอนาจึงเพิ่มขึ้นเป็นการสนับสนุนการศึกษาของประชาชนให้เรียนรู้และเข้าใจระบอบประชาธิปไตยยิ่งขึ้น

พิจารณาจากลักษณะที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนี้แล้ว เราจะเห็นว่าทำให้มีการเลือกตั้งที่คณะราษฎรจัดทำวันนี้ เป็นไปแต่เพียงช่วยให้เกิดรูปแบบที่ถูกต้องตามหลักของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น เพราะเหตุว่า นอกจากจะให้เป็นผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยทางอ้อมนั้นแล้ว รัฐบาลหรือคณะราษฎรที่เข้าถืออำนาจในการปกครองประเท ยังมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทสอง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนอำนาจของรัฐบาลอยู่อีกด้วยเท่า ๆ กัน ทำให้ผู้แทนราษฎรโดยการเลือกตั้งกลายเป็นแค่เพียงส่วนประกอบของรัฐบาล ให้กรบรูประบอบประชาธิปไตยเพียงเท่านั้น จอนี้แลจะมองในแง่ความจำเป็นของรัฐบาลคณะราษฎรที่ยังต้องสงวนอำนาจบางอย่างไว้เนื่องจากการกบฏ

^{๕๒} ศุภวิทย์ นศ เรือทวธิศ, งานธินเคิม, หน้า ๓๕
^{๕๓} กระทรวงมหาดไทย, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เลม ๑ (พระนคร: โรงพิมพ์กระคายไทย, ๒๕๐๐), หน้า ๗
^{๕๔} John Coast, op.cit., p.7

และรัฐบาลชุดที่ผ่านมาได้กดขี่เป็นขมขื่นของคณะราษฎรแล้ว เพื่อความชอบหรือจึงสร้างกลไกในการบริหารรัฐอย่างเข้มแข็ง กรณีเช่นนี้เองที่อาจกล่าวได้ว่า การเริ่มทระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยนั้น มีมาในลักษณะซึ่งกำหนดแบบที่ผิด ๆ ไว้แล้วตั้งแต่เริ่มต้น ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลในชุดก่อน ๆ มาหลังจากนั้นจนแม้ในปัจจุบันก็ยังยึดถือลักษณะดังกล่าวนี้อยู่บ้างไม่เปลี่ยนแปลง ควบการบังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนประเภทสอง โดยการแต่งตั้งไว้ โดยเหตุผลที่เป็นอย่างเดียวกับสมัยการเริ่มทระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย คือ ข้ออ้างที่ว่า ราษฎรยังไม่มีความรู้และเข้าใจในการดำเนินการปกครองเพียงพอ

ลักษณะของการก่อกำเนิดรูปแบบดังกล่าวเช่นนี้เอง ในการเลือกตั้งครั้งแรกที่มันจึงมีปฏิกริยาอันไม่พอใจจากหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้สนใจการเมืองไทยท่านหนึ่งกล่าวถึงลักษณะของรูปแบบที่กล่าวมาว่าเป็นโครงสร้างในช่วงสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ว่า "สยามไม่ได้เป็นประชาธิปไตยเมื่อประเทศมิได้มีรัฐบาลซึ่งได้รับอำนาจของตนจากความยินยอมของผู้อยู่ใตการปกครองพระเจ้าอยู่หัวทรงถูก เมื่อรับสั่งว่า รัฐบาลเป็นรัฐบาลโดยคณะ มากกว่าเป็นรัฐบาลโดยประชาชน"^{๕๕}

หนังสือพิมพ์กรุงเทศา เคลิเมนต์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในช่วงสมัยนั้น ได้มีความเห็นในการเลือกตั้งแบบนั้นว่า

"ทั้ง ๆ ที่เราจะยกปัญหาเรื่องการยึดอำนาจอันไม่เป็นธรรมครั้งหลังออกนอกประเด็นเสีย และหันมาพูดถึงเรื่องการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกยึดอำนาจนี้โดยถูกขาดการปกครองประเทศไว้เป็นเวลาดาวงน้อยที่สุด ๑๐ ปี เพราะตามกฎหมายเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งหนึ่งยอมได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยอาจเอาพระบรมราชโองการแต่งตั้งซึ่งตามกฎหมายเลือกตั้งฉบับนี้ออกมาประกอบรัฐธรรมนูญ ส่วนอีกครั้งหนึ่งนั้นก็ยอมเป็นการบังคับว่า การเลือกตั้งนั้นยอมตกลงแล้วและคณะผู้ก่อการปฏิวัติจะมีความพึงพอใจใครให้เลือกตั้งขึ้นมาเป็นผู้แทนราษฎร ดังนั้นผู้ที่มิใช่สมัครพรรคพวกคณะผู้ก่อการ หรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลแล้วก็จะไม่มีโอกาสได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เลย ทั้งนี้และทั้งนี้เพราะเหตุที่ไม่ใช่พรรคราษฎรเลือกตั้งเข้ามา หากแต่เป็นเรื่องของผู้แทนคำบังคับซึ่งขึ้นอยู่กับอิทธิพลของเจ้านานาณเมือง

^{๕๕} Kenneth P. Landon, Siam in Transition (Chicago: The University of Chicago Press, 1939), p.41

ราษฎรนั้นคงอยากที่จะเลือกคนที่เขาเห็นสมควรขึ้นมาเป็นผู้แทนราษฎรบ้าง แต่ตามลักษณะและวิธีการของการเลือกตั้งแบบนี้ เราย่อมไม่มีหนทางทำเช่นนั้นได้เลย...."^{๕๖}

อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นการกำหนดรูปแบบที่คณะราษฎรสงวนอำนาจไว้โดยมีสมาชิกประเภทสองสมัยซ้อนอยู่ ผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเขาก็ได้ดำเนินการความความเห็นของตนอย่างอิสระ เพราะในขณะนั้นทางรัฐบาลยังไม่ยินยอมให้พรรคการเมืองขึ้น การดำเนินการอย่างอิสระเป็นบทบาทสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติในขณะนั้น ที่ทำให้มองเห็นความเข้มแข็งของสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติที่หมอบอยู่ในการควบคุมฝ่ายบริหาร แม้จะปรากฏว่าภายหลังการปฏิวัติเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ บรรดาผู้ก่อการหรือคณะราษฎรส่วนใหญ่จะมีอำนาจในการบริหารประเทศตลอดมาที่

การ
ภายหลังการเลือกตั้งครั้งแรกเสร็จสิ้นแล้ว และได้มีพระราชกฤษฎีกาเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยวิสามัญเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๖ และต่อมาได้มีประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๗๖ แต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งคณะรัฐมนตรีต่อไป นับเป็นรัฐบาลชุดที่ ๔ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา เหตุการณ์ในช่วงสมัยนี้ไม่มีความยุ่งยากมากกว่าการยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญของรัฐบาลเกี่ยวกับสภาพการต่าง ๆ ภายหลังจากปราบปรามกบฏเสร็จสิ้น และการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ ๆ มาตราการบางประการที่รัฐบาลนำมาใช้ในระยะนี้มีความรุนแรงอยู่มากในบางประการ เช่นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเขียนและการพูด อันจะเห็นได้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าได้มีพระราชบัญญัติถึงรัฐบาลก่อนการสละราชสมบัติที่ดังไกลอวสานแล้วนั้น ก็ได้ชี้ให้เห็นการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ด้วยเช่นกัน และในสมัยนั้นก็ได้มีการถอนใบอนุญาตนับเป็นเจ้าของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์หลายฉบับด้วยกัน^{๕๗}

บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนในระยะต่อมาได้แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายบริหารจะพยายามทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติคงอ่อนแอต่อไปอยู่เสมอ แต่การดำเนินการอย่างอิสระของสมาชิกมีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการควบคุมฝ่ายบริหาร ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนาในท้อง

^{๕๖} หุขุ ดิรวัก, งานชิ้นเดิม, หน้า ๑๕๖ - ๑๕๘

^{๕๗} บัญชีถอนใบอนุญาตนับเป็นเจ้าของบรรณาธิการหนังสืออาจุโลกจาก แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, ตั้งแต่หน้า ๑๒๓ ก. ถึงหน้า ๑๒๓ ข.

เป็นฝ่ายปราศรัยคำของสภาเป็นครั้งแรกจากการเสนอขอความเห็นชอบเรื่อง "ความตกลงระหว่างประเทศไทยในการควบคุมจำกัดยาง" ซึ่งรัฐบาลได้ลงมติกับภาคีอย่างไว้วางใจแล้ว โดยกำหนด "มูลค่าโควตา ๑,๕๐๐ ตัน" แล้วจึงมาขอสัตยาบันจากสภา ปรากฏว่าปัญหานี้ได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางจากสมาชิกสภาผู้แทนประเภทหนึ่ง และสมาชิกสภาผู้แทนประเภทสอง และรัฐบาลถูกโจมตีอย่างรุนแรง เมื่อขอมติจากสภาปรากฏว่ารัฐบาลเห็นมติของสภาควบละแ่นเสียง ๗๓ ต่อ ๒๕ ในการประชุมสภาเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๙๖ ผลของมติของสภาเช่นนี้ทำให้รัฐบาลชุดนี้ต้องลาออก แต่ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปอีกสามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๙๖

ช่วงสมัยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของฝ่ายนิติบัญญัติที่จะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่สถาบันตนให้ทัดเทียมกับอำนาจของฝ่ายบริหารที่มีอยู่อย่างเข้มแข็งในขณะนั้น วิถีทางการเมืองในระยะนั้นนับเป็นสมัยแห่งความหวังของการสร้างระบอบประชาธิปไตย โดยที่ชนชั้นปัญญาชนที่ฝ่ายนิติบัญญัติได้ควบคุมฝ่ายบริหารได้จริงจึงยิ่งขึ้นความเล็ดลอดการของระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้ว่าแม้รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารจะแพ้คดีของสภาไปแล้ว แต่ก็กลับเข้าบริหารประเทศต่อไป และในระยะต่อมาที่ถูกล้มฝ่ายนิติบัญญัติลงมติไม่ไว้วางใจให้หลวงบุญแผ้วบริหารลงอีก ถึงจะมีการเสนอญัตติอภิปรายนโยบายการจัดการทรัพย์สินพระมหากษัตริย์จนฝ่ายบริหารต้องยุบตัวเองลงอีกครั้ง เมื่อ ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๙๖ และหลังจากนั้น ฝ่ายบริหารภายใต้การนำของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา กลับเข้าเป็นฝ่ายบริหารต่อไปอีกโดยเหตุผลที่ยังหาคนซึ่งเหมาะสมไม่ได้ ลักษณะทางการเมืองเช่นนี้มีอยู่ตลอดสมัยการเริ่มกับระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย แม้ในระยะสุดท้ายถนัดที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องถอนแวงออกไปหลังจากนั้น ฝ่ายนิติบัญญัติยังคงแสดงบทบาทอันเข้มแข็งของสถาบันตนในการควบคุมฝ่ายบริหารด้วยการลงมติไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลใน "ญัตติร่างขอมติคุ้มครองและปรึกษาผู้แทนราษฎรแก้ไขเพิ่มเติม" จนในที่สุดฝ่ายบริหารต้องลาออกและทำให้หลวงบุญแผ้วสภาลงในระยะเวลาต่อมา

จุดที่ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของการสร้างระบอบประชาธิปไตยในระยะเริ่มแรกอาจจะดำเนินไปสู่วิถีทางที่ถูกมองบ่งชี้ว่าหากไม่ถูกฝ่ายบริหารวางมาตรการที่ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องถอน

๕๘ ตก พิศาลาเรอ และปริษา สำนึกศีลธรรม, งานชิ้นเดิม, หน้า ๑๒๑

แฉงอยู่เสมอมา ก็ถือการจักใหม่การเลือกตั้งครั้งที่สองตามรัฐธรรมนูญ เพราะการเลือกตั้งครั้งนี้เองได้เริ่มเปลี่ยนแปลงต่างกับการเลือกตั้งครั้งแรกแล้ว โดยได้เป็นการเลือกตั้งโดยตรงจากรายการ แบ่งเขตอัตราส่วนพลเมือง ๒ แสนคนเขตสมาชิกสภาผู้แทน ๑ คน ทั้งนี้ย่อมแสดงว่าการจักใหม่การเลือกตั้งโดยตรงเช่นนี้จะทำให้ราษฎรได้เลือกผู้แทนของตนได้โดยไม่ต้องทำในทางอ้อมเช่นการเลือกตั้งครั้งแรก ทำให้ความหมายของอำนาจอธิปไตยในระบบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

การเลือกตั้งครั้งที่สามในวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ซึ่งเป็นผลมาจากกาวยุบสภาของรัฐบาลคือการเลือกตั้งโดยตรงเช่นเดียวกัน แต่ผลจากการเลือกตั้งครั้งนี้กลับเป็นแนวทางแก่ฝ่ายบริหารให้นำมาครครถาง ๆ มาใช้ในการสร้างความแน่นอนแก่ฝ่ายนิติบัญญัตินับแต่นั้นมา การเปลี่ยนแปลงสำคัญของประเทศคือการที่ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลก่อนได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจาก พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ในคณะรัฐมนตรีชุดที่ ๔ นี้ มีลักษณะสำคัญที่ทำให้เห็นแนวโน้มของฝ่ายบริหารประการหนึ่งที่พยายามจะสร้างความเข้มแข็งของสถาบันตนให้มากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ ปรากฏว่าในคณะรัฐมนตรีชุดนี้ นอกจากหลวงพิบูลสงครามจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และบัญชาการทหารบก และยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย การดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าแนวความคิดของหลวงพิบูลสงครามในทางการเมืองนี้เป็นไปในทำนองที่ว่าหวังการมีกำลังสนับสนุนตัวเองเป็นลำดับแรก อันมีผลสำคัญต่อสถาบันทางการเมืองที่จะจัดสร้างขึ้นต่อไปในขณะนั้น คงลดยศบุคคลอื่นไปด้วย ดังเช่นความกึกก้องในเรื่องพรรคการเมือง เป็นต้น

การที่สภาผู้แทนหรือองค์การฝ่ายนิติบัญญัติสามารถธรมสร้างรัฐบาลหรือองค์การฝ่ายบริหารเองได้จนต้องยุบสภาและมีการเลือกตั้งใหม่ในครั้งที่สาม ย่อมจะเป็นข้อแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของฝ่ายนิติบัญญัติที่น้อย ดังนั้นในรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม จึงพยายามสร้างอำนาจแก่ฝ่ายบริหารให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ในคำปราศรัยของรัฐบาล ใครองขอความ

๔๔. โปรดดูรายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดที่ ๔ นี้ได้จาก พล. หัสบำเรอ และปรีชา สำนึกศิธรรม, งานพิมพ์, หน้า ๑๒๓

ร่วมมือและบังคับขณะอันเกิดจากบางประการ เป็นการปราบฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมในตัว ทั้งคำปราศรัยก่อน
 หนึ่งที่ว่า "ถึงชาติจะได้เปิดรับการปกครองมาเข้า ๕ ขวบปีแล้ว ๒ ปีที่แล้ว ก็เจ้าเราก็เห็นว่ากับ
 ของรัฐธรรมนูยังมีอยู่อีกเหลือหลายซึ่งบังอาจเกิดขึ้นได้ทั้งโดยเฉพาะตามแนวทางรัฐธรรมนูและ
 ในทางอื่น ๆ กับเหล่านั้นอันทั่วไปจะทราบได้โดยยาก นอกจากจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่ใกล้ชิด เช่น
 ตำรวจเป็นต้น ... ฉะนั้น บรรดาท่านที่รักการ เมืองเพื่อระบอบประชาธิปไตยโดยสุจริตใจขอ
 โปรดรักครองคู่กันต่อจากเจ้ากลาวมานี้...."^{๖๐}

ผลภายหลังการดำรงตำแหน่งของ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม ก็คือการกวาดล้างจับกุม
 บรรดานักการเมืองที่ถูกสงสัยว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล ลักษณะของการปกครองในสมัยนั้นจึง
 อาจกล่าวได้ว่า ได้เริ่มไปสู่ความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะ บรรดานักการเมืองที่ถูกจับกุมจำนวนมากถูก
 ศาลพิเศษที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นสั่งประหารชีวิตหลายท่าน และที่ศาลพิเศษสั่งจำคุกตลอดชีวิตก็มีจำนวน
 มาก นอกจากนั้นข้อที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของฝ่ายบริหารที่จะลดอำนาจของฝ่ายนิคมอุตสาหกรรม
 จนฝ่ายหลังเริ่มอ่อนแอเอง ก็คือการยึดบทเฉพาะกาลใหม่สามารถสภาพิเศษประเภทสองต่อไปอีก
 ๑๐ ปี รวมเป็น ๒๐ ปี การยึดบทเฉพาะกาลเช่นนี้แม้จะได้รับการคัดค้านและมีการอภิปรายกันรุนแรง
 ในสภา แต่ในที่สุดฝ่ายบริหารก็ได้รับชัยชนะ ซึ่งย่อมพิจารณาได้ว่า การกวาดล้างตำแหน่งของ
 พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม ครั้งนี้เป็นก้าวสำคัญทางการ เมืองและการปกครองของประเทศไทยที่เริ่ม
 เกิดเข้าสู่วิถีทางการปกครองภายใต้การนำของทหาร เป็นที่เห็นได้อย่างแน่ชัดยิ่งขึ้นว่า อำนาจ
 ทางการเมืองในการปกครองประเทศไทยขึ้นอยู่กับความผูกมัดถึงฝ่ายทหารไว้ได้ หลักการใด ๆ
 ในลักษณะรัฐธรรมนูญนิยมเป็นแต่เพียงการ กำหนดคความถูกต้องตามกฎหมายมาให้แก่บทบาทของฝ่าย
 ทหารในการปกครองต่อไป^{๖๑}

ทั้งนี้ย่อมเป็นข้อที่แสดงให้เห็นว่า การเลือกตั้งครั้งที่สามซึ่งแม้จะได้รับการจัดขึ้นเป็น
 การเลือกตั้งโดยตรง ก็ทำได้มีผลเพียงพอกแก่การสถาปนาของฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมให้เข้มแข็งพอที่จะ
 ต้านอำนาจของฝ่ายบริหารซึ่งมีแนวโน้มในขณะนั้น ที่จะคุมฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมไว้ได้ นับถึงในปี พ.ศ. ๒๔๘๑

^{๖๐} วิเทศกรณี (นามแฝง). กลายเป็นแนวตั้งประชาธิปไตยของไทย. หน้า ๒๔๔

^{๖๑} Frank C. Darling, Thailand and the United States (Washington: Public Affairs Press, 1965), p.66

เป็นขึ้นมา รัฐบาลสมัยพลตรีหลวงพิบูลสงคราม และกำลังของฝ่ายทหารได้เข้าครอบงุมการปกครองประเทศอย่าง เข้มแข็งยิ่งช่วยด้วยการนำนโยบายชาตินิยมมาเป็นหลักในการดำเนินวิถีของชนชาวจีนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และตามอิทธิพลของฝรั่งเศสที่หันมาอยู่ภายใต้อาณัติของฝรั่งเศสในอินโดจีน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศสเองก็มีผลให้อิทธิพลของญี่ปุ่นในขณะนั้น เข้มแข็งยิ่งขึ้นในประเทศไทย จากแนว โยในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลยุคพลตรีหลวงพิบูลสงครามก็ดำเนินนโยบายนำประเทศไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ดังนั้นการก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของพลตรีหลวงพิบูลสงคราม (ซึ่งต่อมาจะได้รับยศเป็นจอมพล ป.พิบูลสงคราม) และในขณะเดียวกันกับการเกิดขึ้นของสถานการณ์สงครามจึงมีส่วนช่วยสนับสนุนอิทธิพลของกลุ่มทหารในการปกครองประเทศเพิ่มมากขึ้น ฝ่ายพลเรือนในขณะนั้นคงก็ให้ความร่วมมืออย่างไม่สู้เต็มใจนัก และเริ่มจะถูกกีดกันบทบาทของทวีโตคนน้อยลงไปทุกที จึงทำให้ฝ่ายทหารได้สร้างบทบาททางการเมืองของตนให้เพิ่มขึ้นอย่าง เข้มแข็ง

บทบาทของฝ่ายทหารนับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ จนตลอดสิ้นสมัยสงครามมีอยู่อย่างกว้างขวางในวิถีทางการเมืองของประเทศไทย ความเข้มแข็งของฝ่ายนี้คืออยู่ที่ซึ่ง เริ่มจะมีขึ้นอีกภายหลังการสิ้นสุดรัฐบาลยุคพลตรีหลวงพิบูลสงครามแล้วนั้น อำนาจของฝ่ายพลเรือนในการปกครองประเทศก็หาได้เข้มแข็งขึ้นเท่าที่ควรไม่ ดังจะเห็นได้จากอิทธิพลของโชชิอิชิเอ็งกั้งในครั้งต่อ ๆ มาว่ามีผู้โชชิอิชิเอ็งกั้งคิดเป็นร้อยละไม่เกินสี่สิบ ซึ่งจะเห็นชัดที่แสดงว่าความคับคั่งโดยทั่วไปของประชาชนไทยเองก็หาได้มีอยู่อย่างมาพอสมควรไม่ กว้างแผ่ขยายของฝ่ายพลเรือนที่จะกีดกันนักการเมืองที่เป็นทหารก็มีได้เป็นไปอย่างใดสุดแต่ที่ ดังจะเห็นได้จากการแก้ไขรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งตามมาตรา ๒๖ ของการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนั้นได้กีดกันข้าราชการประจำมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ^{๒๓} การกำหนดไว้เช่นนี้ก็หาได้มีผลอย่างไรที่จะกีดกันข้าราชการฝ่ายทหารอยู่ได้ เพราะการปฏิวัติในปีต่อมาได้สร้างบทบาทแก่ฝ่ายทหารในวิถีทางการเมืองของประเทศไทยให้มากยิ่งขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน

^{๒๒} David A. Wilson, *op.cit.*, p.176

^{๒๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕ มาตรา ๒๖ รวมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๔๘๕-๒๕๐๒ (พระนคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๐๔), หน้า ๙๕

การปฏิวัติเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ คงถือว่าเป็นการสิ้นสุดบทบาทของคณะราษฎรที่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เพราะรัฐบาลที่ขึ้นครองอำนาจจากการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๙๐ แม้จะเป็นบุคคลสำคัญหนึ่งในคณะราษฎรมาก่อน คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่การก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองในครั้งนี้ หากได้เป็นการก้าวขึ้นสู่อำนาจในฐานะคณะราษฎรไม่ แต่เป็นการก้าวขึ้นสู่อำนาจในฐานะคณะรัฐประหาร และบทบาทของรัฐบาลก่อนนั้นก็ เป็นบทบาทของคณะรัฐประหารตลอดมา จนแม้เมื่อสิ้นสุดอำนาจของคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐ แล้ว บทบาทของคณะราษฎรหาได้มีขึ้นอีกไม่ ดังนั้นจึงจะพิจารณาได้ว่า บทบาทของคณะราษฎรนั้นได้สิ้นสุดลงนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

๓.๒.๒ ความคิดและการกำเนิดพรรคการเมือง

ที่จริงแล้ว การรวมตัวเป็นคณะราษฎรโดยลักษณะในตัวเองแล้วอาจพิจารณาได้ว่า พรรคการเมืองของไทยนั้นได้มีมาแล้วก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ในขณะนั้นความคิดที่รวบรวมกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่เกิดขึ้น เพิ่งจะมาเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานนัก โดยคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองได้จัดตั้ง "คณะราษฎร" ขึ้นเป็นรูป "สมาคมนักการเมือง" มีราษฎรสมัครเป็นสมาชิกเป็นจำนวนมาก "คณะราษฎร" ดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะเป็น "พรรคการเมือง" นี้เอง แต่เป็นพรรคการเมืองที่มีได้มีกฎหมายรับรอง^{๖๔} และก็เป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่ครองอำนาจในการปกครองประเทศตลอดสมัยบทบาทของคณะราษฎรในช่วงสมัยนั้น

การเลือกตั้งทั่วไปสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ และการดำเนินการอย่างอิสระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งจนสามารถลงมติไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหารได้เป็นครั้งแรกนั้น^{๖๕} เป็นส่วนก่อให้เกิดความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองขึ้น สมาชิกในคณะปฏิวัติเริ่มจะมองเห็นความสำคัญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และมีแนวความคิดที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น^{๖๖} อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาจนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง พรรคการเมือง

^{๖๔} เชาวน์วิทย์ สุคตลาภา, งานอันเดิม, หน้า ๒๐

^{๖๕} ไพรศุควิทยานิพนธ์ในเสนา ๔๖

^{๖๖} เชาวน์วิทย์ สุคตลาภา, งานอันเดิม, หน้า ๓๖

ไทยที่กล่าวไว้ความมีอยู่คือ พรรคคณะราษฎรถึงกล่าวเพียงคณะเดียวที่จักตั้ง เป็นสมาคมเพื่อดำเนินการทางการเมือง โดยมีการจัดตั้งสภาของสมาคมทั่วทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักร และได้เปิดรับสมาชิกจากบุคคลทุกระดับฐานะ ทั้งข้าราชการ ทหาร พลเรือน ครูประชาบาล กำเนิด ผู้ใหญ่บ้าน การที่คณะราษฎร เป็นพรรคการเมืองคณะเดียวในขณะนั้นกอดอกมา จึงมีลักษณะจัดกันเองอยู่ในตัวกับอุดมการณ์ที่ทำการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง แมแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งทางเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทรงเห็นว่าคณะราษฎรไม่ควรผูกขาดการเมืองไว้เพียงคณะเดียว ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือกลุ่มคณะอื่น ๆ มีโอกาสตั้งไถ่มา จึงจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติที่ออกแก้ไขต่าง ๆ เพื่อเสนอต่อรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร ก่อนเสนากองสภาราชสมบัติ มีความตอนหนึ่งว่า "... ในเวลานี้ยังตั้งสมาคมการเมืองไม่ได้ ควรอนุญาตให้ตั้งได้ทั่วทุกประเทศไม่จำกัดรัฐธรรมนูญ และกองไม่ไห้ทหารบก ทหารเรือ และตำรวจประจำการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง"

ก่อนหน้าที่จะมีพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ทรงเห็นเกี่ยวกับการมีคณะราษฎร เป็นสมาคมการเมืองเพียงคณะเดียวนั้น ได้มีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งประกอบด้วย พระยาโทพวันนิกรมศรี นาวาเอกพระยาตราภินิหาร ร.บ. นายหลุยส์ ตรีวิทย์ หลวงวิจิตรวาทการ และเจ้านายเชื้อพระวงศ์บางองค์รวมกันบุคคลสำคัญที่เคยรับราชการในตำแหน่งสูง ๆ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช คำร้องที่จะจัดตั้งพรรคการเมือง เช่นเดียวกับคณะราษฎรนั้นบ้าง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินธุรกิจการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ พรรคการเมืองที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่นี้ชื่อว่า "คณะชาติ" โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการ เหตุผลของการจัดตั้งพรรคการเมืองคณะชาตินี้ ถูกตั้งได้ให้เหตุผลอันน่าสนใจไว้ดังนี้คือ "ปัญหาในเรื่องการมีพรรคการเมืองหลายคณะนั้น ไม่ได้อยู่ที่ควรหรือไม่ควร จำเป็นหรือไม่จำเป็น แต่ที่จริงเป็นสิ่งที่ถึงอย่างไรก็ต้องมีขึ้น และไม่มีใครสามารถจะห้ามได้ ... ตามนุษย์ยังลางคนทางความถึถอยุ่ตราบใจ คณะการเมืองก็สองมีอยู่หลายคณะตามนั้น แต่คณะใดจะได้รับเลือกหรือไม่เป็น ปัญหา

^{๖๗} แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมิหพรมหาปรมาธิบดีปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, หน้า ๑๑๘

^{๖๘} ร.อ. โสภณ คีกร, งานรับเดิม, หน้า ๑๓๖

ถึงเรื่องหนึ่ง เพราะสุกแต่โยบายของคณะใดจะดีหรือมีพวกพ้องมากน้อยเท่าไร ... รัฐสภาอาจมีคณะกรรมการ เมืองแต่คณะเดียวก็ได้ แต่พวกที่อยู่วงนอกนั้นก็จะประชุมกันถึงเป็นคณะอยู่ การกำหนดอะไรตามใลแต่ละจะหมายการไม่ให้คิดไม่ใหญ่คนนั้น ห้ามไม่ได้ เมื่อความคิดและคำพูดมีมาก ๆ เขาก็ยอมจะกลายเป็นการกระทำขึ้นมาในวันหนึ่ง การที่คณะราษฎรได้เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลเดิมนั้นเป็นอุทาหรณ์ที่เห็นชัดแจ่มอยู่แล้ว รวมความว่าการถึงคณะกรรมการ เมืองนั้นเป็นสิทธิของราษฎรในประเทศที่ปกครองโดยประชาธิปไตย เพราะการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น พลเมืองต้องเห็นหน้า รัฐบาลต้องคอยระวังหวั่น คณะการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ไม่ว่าเป็นกองเป็นปรักกับคณะเก่าที่อยู่แล้ว ขอให้เรานำเรื่อง "เอกราชไทย" กับเสียที่ อายุนีกว่าคณะกรรมการ เมืองจะคอยแลกกฎระวางจึงอำนาจ วิธีทำการของคณะกรรมการ เมืองนี้อยู่หลายอย่างหลายประการ

แม่เหล็กของการจัดตั้งพรรคการเมืองคณะชาติจะเป็นเหตุผลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานอันน่าเชื่อถือเช่นนี้ การดำเนินการ เสนอขอจดทะเบียนไปยังคณะรัฐมนตรีซึ่งในขณะนั้นพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ประสบความสำเร็จไม่ โดยมีเหตุผลของการคัดค้านการจัดตั้งพรรคการเมืองดังกล่าวว่า สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นยังไม่อยู่ในสภาพเรียบร้อย เรื่องพรรคการเมืองเป็นวิธีใหม่ คนไทยส่วนมากยังไม่เข้าใจถึงวิธีการเล่นการเมืองระบบพรรค ดังนั้นถ้ายอมให้ตั้งพรรคการเมืองขึ้น เกรงว่าสมาชิกของแต่ละพรรคจะเห็นแก่ประโยชน์ของพรรคตนเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของราษฎรส่วนรวม นอกจากนี้จะเป็นช่องทางให้ราษฎรเกิดแตกแยกระส่ำระสายออกไปเป็นก๊กเป็นเหล่าตามอำนาจบังคับของพรรคการเมืองเหล่านั้น ในที่สุดก็แตกราวสามัคคี

น่าจะเป็นด้วยพระราชนัดตเลขชาติ ๒/๑๖๘ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เป็นโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีถึงพระยามโนปกรณนิติธาดาว่าไม่ทรงโปรดใหม่คณะกรรมการเมือง และให้เลิกคณะราษฎรในฐานะพรรคการเมืองลงด้วย ที่ทำให้รัฐบาลสมัยเริ่มแรกเปลี่ยนแปลงการปกครองนำมาเป็นระบอบการไม่ยอมให้จัดตั้งคณะราษฎรขึ้นมาเป็นพรรคการเมือง

^{๒๕} หลวงวิจิตรวาทการ, คณะกรรมการเมือง (พระนคร: ไม่ปรากฏชื่อโรงพิมพ์, ๒๔๗๕), หน้า ๕-๑๑
^{๒๖} จำลอง อิศระรงค์, คณะกรรมการเมือง เดิม ๆ (พระนคร: บริษัทสหอุปกณ์การพิมพ์จำกัด, หน้า ๑๖๐ - ๑๖๑)

เมืองต่างหากอีกพรรคหนึ่ง เหนื่อยล้าจนทหารแฉกแบ่งอยู่อาจจะเป็นควยว่า ถ้าหากเปิดโอกาสให้
 มีพรรคการเมืองขึ้นมาหลายพรรคแล้ว คณะราษฎรก็อาจจะเสียความนิยมไป เพราะฉะนั้นคณะ
 คองพรรคการเมืองขึ้นมาบ้าง และเมื่อคนดี ๆ ทั้งพรรคการเมืองขึ้นมาแล้ว อำนาจการบริหารก็อาจ
 เปลี่ยนมือจากคณะราษฎรซึ่งเป็นคณะที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเสีย ด้วยเหตุนี้คณะราษฎร
 จึงทำการผูกขาดในการตั้งพรรคการเมืองแต่ผู้เดียว โดยไม่ยอมให้บุคคลอื่นตั้งพรรคการเมืองขึ้น
 มา เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความคิดและการก่อเกิดพรรคการเมืองในประเทศไทยนับแต่
 ใต้นี้การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแต่นั้นมีอยู่ในลักษณะที่ติดกับหลักการในระบอบประชาธิปไตยที่
 คณะราษฎรต้องการให้ขึ้นในการปกครองของประเทศไทย เพราะเหตุที่ได้ถือกันมีให้พรรคการเมือง
 เกิดขึ้นแข่งกันกับพรรคการเมืองของรัฐบาลหรือกลุ่มที่ครองอำนาจบริหารประเทศในสมัยเริ่ม
 แรกระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ช่วงระยะเวลานับแต่ใต้นี้การเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ระบบพรรคการเมืองในประเทศไทยในระบอบใหม่ที่คณะราษฎรได้
 เปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่ในลักษณะเป็นระบบพรรคเดียวที่เข้าผูกขาดกิจการทางการเมืองทั้งหมดของ
 ประเทศ และคณะราษฎรก็เป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่ครองอำนาจมาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการ
 ปกครองจนกระทั่งถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง

แนวโน้มใหม่ของความคิดและการก่อเกิดพรรคการเมืองได้เริ่มมีขึ้นอย่างแข็งขัน
 อีกครั้งภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สภาการของประเทศไทยในขณะนั้นเป็นที่นับถือว่าต้องประ
 สยตความยุ่งยากจากเงื่อนไขในการเจรจาทำความตกลงเกี่ยวกับเอกราชของประเทศไทยที่จะต้อง
 ทำกับประเทศผู้ชนะสงคราม รัฐบาลลูกของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งแม้จะเข้าบริหารประ
 เทศในฐานะของเสรีไทยอยู่ทำการต่อต้านผู้ปกครองสมัยสงคราม แต่ก็มีเหตุผลที่อาจยอมรับได้ว่าได้
 รับการสนับสนุนจากอิทธิพลของคณะราษฎรที่ยังมีอยู่ ได้พิจารณาสถานการณ์ของประเทศขณะนั้นแล้ว
 เห็นว่าเพื่อให้การเจรจากับประเทศผู้ชนะสงครามเป็นไปอย่างไคยด จ่าเป็นกองให้วิธีทางการ

๑๑๑ "โปรดดูรายละเอียดทั้งหมด "พระราชพงศาวดารถึงพระยามโนปกรณนิติธาดา ลงวันที่ ๓๑
 มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕", แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, หน้า ๑๓๐

๑๑๒ ชัยกัญญ์ บุรุษพันธ์, งานกับเกม, หน้า ๗๕

เมืองของประเทศไทยไปอย่างใกล้ชิดกับระบอบประชาธิปไตยยิ่งขึ้น การขึ้นครองอำนาจในการบริหารประเทศของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งได้สร้างบทบาทของทหารในทางการเมืองขึ้น จึงได้หยุดระงับไปอีกระยะหนึ่ง ควบการจัดการให้มีรัฐบาลที่เป็นพลเรือน ซึ่งผลปรากฏว่ารัฐบาลพลเรือนชุดต่อมาได้จัดตั้งขึ้นภายใต้การนำของนายควง อภัยวงศ์ และรัฐบาลพลเรือนในชุดดังกล่าวได้เข้าบริหารประเทศในฐานะเสรีไทย เพื่อทำการเจรจากับประเทศยูเรเชียสงคราม ผลงานของรัฐบาลชุดที่ทำการเจรจากับโลกแก่ปัญหา "อาชญากรรมสงคราม" ซึ่งทางรัฐบาลใหม่ก็แก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้โดยดี และเพื่อให้วิถีทางการเมืองของประเทศไทยไปในรูปกรอบแห่งระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลชุดเสรีไทยจึงได้กราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ให้ทรงยุบสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนของตนขึ้นใหม่ ทำให้การบริหารประเทศในระยะต่อจากนั้นเป็นบทบาทของรัฐบาลฝ่ายพลเรือนอีกระยะหนึ่ง

รัฐบาลพลเรือนชุดของนายควง อภัยวงศ์ ภายหลังจากครั้งแรกของการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองได้ปรับปรุงระบบการปกครองประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ความคิดที่ว่าหากประเทศไทยจะมีพรรคการเมืองพรรคเดียวนั้นไม่ถูกต้องตามระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงได้สั่งยุบคณะราษฎรที่ตนตั้งก่ออยู่เสีย คณะราษฎรจึงเป็นสมาคมธรรมดาไป

พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่พรรคแรกคือ "พรรคก้าวหน้า" โดยมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสุวิทย์ คุ้มสุธรรม นายสอ เศวตบุษย์ พระยาสุรพันธ์เสนี ดร.โรติ กุ่มพันธ์ และ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นผู้นำเริ่มก่อตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะต่อต้านคณะราษฎรตามวิถีทางการเมืองต่อไป และโดยเฉพาะเพื่อเป็นการเตรียมตัวในการเลือกตั้งครั้งใหม่ภายหลังสงคราม ซึ่งประเทศไทยไม่มีการเลือกตั้งมานานแล้ว เนื่องจากมีการบิคาอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไป และประเทศอยู่ในภาวะสงคราม

ปฏิริยาจากการจัดตั้งพรรคก้าวหน้าขึ้นนี้เอง ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวในการก่อกำเนิดพรรคการเมืองพรรคอื่น ๆ อีก โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งบางคนที่เคยเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยกับนายปรีดี มีนายสงวน ตุลารักษ์ นาย

^{๑๒๗} เสาวนีย์ สุคนธา, งานอันเดิม, หน้า ๗๕

^{๑๒๘} สมุท สุจริตถะ, งานอันเดิม, หน้า ๑๕๕

ทองอินทร์ ภูริทัตต์ นายจำลอง คาวเรือง นายถวิล อุดล ดร.ทองเปลว ชอภูมิ นายเตียง ศิริขันธ์ ได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า "พรรคสหชีพ" โดยมีนายทองอินทร์ ภูริทัตต์ เป็นหัวหน้าพรรค พรรคการเมืองพรรคนี้ได้ประกาศตัว และนโยบายออกมาอย่างเปิดเผย โดยมีนโยบายสังคมนิยม ซึ่งดำเนินตามแผนเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ประสงค์จะเป็นสมาชิกของพรรคสหชีพ บุคคลกลุ่มหลังได้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง ภายใต้การนำของหลวง ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า "พรรคแนวรัฐธรรมนูญ" ทั้งพรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญมีจุดมุ่งหมายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งสองพรรค ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าวิถีทางการเมืองในระยะนั้นได้เริ่มเร้าคอสู้กันในระบบพรรคบางแล้ว แต่มีลักษณะบางประการที่ยังแน่นอนอยู่ที่ตัวบุคคลมากกว่านโยบายของพรรค เพราะปรากฏต่อมาว่า เมื่อรัฐบาลชุดของนายถวัลย์ อภัยวงศ์ ถองแทะและแนบเสีบง เกี่ยวกับ พ. ร. บ. คุ้มครองค่าจ้างของประชาชนในภาวะคับขันแล้ว รัฐบาลในชุดต่อมาคือ นายปรีดี พนมยงค์

การเข้าบริหารประเทศของรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ มีผลสำคัญอันนำไปสู่การก่อตัวเกิดพรรคการเมืองอย่างมีระบบอีกช่วงสมัยหนึ่ง เพราะรัฐบาลชุดนี้ได้ทำการแก้ไขรัฐธรรมนูญในสาระสำคัญบางประการ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้มีบทบัญญัติว่าควยสิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๑๔ ซึ่งมีบัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย"^{๗๖} ผลที่เกิดขึ้นมาก็คือการกำเนิดพรรคการเมืองใหม่อีกหลายพรรค โดยเฉพาะ "พรรคประชาธิปไตย" ซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนที่เคยต่อต้านอิทธิพลทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ และให้การสนับสนุนนายถวัลย์ อภัยวงศ์ ซึ่งเริ่มมองเห็นความสำคัญในการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น ทั้งนี้เพราะเห็นว่า การที่รัฐบาลชุดนายถวัลย์ อภัยวงศ์ ถองแทะและแนบเสีบงในร่างพระราชบัญญัติกำหนด

^{๗๕} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, งานรับเดิม, หน้า ๒๘๒

^{๗๖} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๔๘๕ - ๒๔๙๒ (พระนคร: โรงพิมพ์วิจิตร, ๒๕๐๔), หน้า ๒๐ - ๒๑

อัตราค่าครองชีพแก่พร รคสหรัศถเมืองมาจากสภารักสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มที่สนับสนุนนายควง อภัย-
วงศ์ ยังไม่ประ เนิบการกล่าวถึงงานในสภาผู้แทนอย่างมีระ เนิบความแบบฉบับของพรรคการเมือง
ก็ไม่เหมือนสมาชิกกลุ่มที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ดังนั้นจึงใคร่ร่วมตัวขึ้นใหม่เป็นพรรคประชาธิ
ปัตย์ โดยรวมเอาพรรคก้าวหน้าเข้ามารวมด้วย มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.
เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเลขาธิการพรรค มีสมาชิก
ประมาณ ๕๐ คน

นอกจากพรรคสหรัศถ พรรคแนวรัฐธรรมนุญ และพรรคประชาธิปัตย์แล้ว ยังมีพรรค
การเมืองอีกพรรคหนึ่ง เกิดขึ้นในระยนั้น ซึ่งได้แก่พรรคอิสระ พรรคการเมืองพรรคนี้มีสมาชิกเพียง
ไม่กี่คน และประกาศนโยบายว่าจะไม่เป็นฝ่ายไหน จะดำเนินนโยบายอย่างอิสระในรัฐสภา แต่โดย
ที่แท้จริงแล้ว พรรคอิสระก็เป็นพรรคการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นอันว่าในขณะนั้น
นักการเมืองของประเทศไทยได้แบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลแก่พรรคสหรัศถ
พรรคแนวรัฐธรรมนุญ และพรรคอิสระ กับฝ่ายค้านซึ่งมีพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งก็ได้ทำการโฆษณาหา
เสียงกันอย่างเต็มที่ในคราวเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๘๘

การเลือกตั้งครั้งนี้ทำให้เห็นการกำเนินการเมืองในระบบพรรคเป็นไปอย่างจริงจัง
ยิ่งขึ้น มีการต่อสู้และโกลนถมระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติความขบวนการให้พรรคการเมือง
เป็นเครื่องมีในวงสมันนั้นจะเห็นได้ว่า อานาจในการบริหารประเทศอยู่ใต้อการกำเนินการของรัฐ
บาลฝ่ายพลเรือน จนเมื่อฝ่ายทหารจะได้เข้ามามีบทบาทอีกในปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้นก็ยังมีพรรค
การเมือง นอกจากที่ขบวนการเกิดขึ้นอีกสองพรรค คือ "พรรคประชาชน" ซึ่งแตกแยกออกมาจาก
พรรคประชาธิปัตย์ นำโดยนายเตียง ชัยถาด และ "พรรคสิทธิกร" ซึ่งมีพระยาสุรพอสเสนเป็น
หัวหน้าพรรค แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่คณะทหารได้กระทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน
๒๔๙๐ แล้ว พรรคการเมืองต่าง ๆ ในขณะนั้นที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ได้สลายตัวไปทั้งหมด
พร้อมกับการถอนหน่ออกนอกประเทศของนายปรีดี พนมยงค์ ในลัทธิลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ คงเหลือแต่พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคที่มีได้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์
ต่อมา จึงน่าเป็นข้อสังเกตได้ว่าพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้น ยังมีได้วิวัฒนาการไปยังประชาชน

อย่างทั่วถึง หรือกว้างไกล ๆ ก็คือ ระบบพรรคการเมืองยังเป็นสิ่งที่รู้จักกันในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เท่านั้น แต่ยังไม่ไปถึงมือประชาชนเลย การต่อสู้กันยังไม่ได้ออกสู่กันควมนโยบายของพรรคการเมือง เป็นการต่อสู้กันระหว่างตัวบุคคลมากกว่า นอกจากนั้น ภายหลังจากการรัฐประหาร ๒๔๙๐ และจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กลับมาจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้งนั้น ระบบพรรคการเมืองซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวมาเป็นลำดับถัดไป เพราะจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก้าวเข้ามาเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารโดยไปไกลเป็นหัวหน้าพรรคเสียงข้างมากสนับสนุนอยู่ในรัฐสภา ในขณะที่รัฐบาลขาดเสถียรภาพนั่นเอง พรรคการเมืองซึ่งมีมาแต่สมัยกษัตริย์สยามสำคัญลงไปควม และกล่าวได้ว่า นับแต่นั้นมา การขึ้นครองอำนาจอันเนื่องจากการทำรัฐประหาร ๒๔๙๐ ได้สร้างขบวนการต่าง ๆ ของฝ่ายบริหารที่ทำให้ระบบพรรคการเมืองของยุคประชาธิปไตยลดละสมัยที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๔๙๔ จึงมีมากำหนดบทบาทของพรรคการเมืองใหม่ต่อไป

๓.๒.๓ การกระจายอำนาจปกครองไปสู่ประชาชน

จะเห็นได้ว่านับแต่คณะราษฎร ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็นโยบายที่จะยอมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้จักการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา จึงได้ออก พ.ร.บ.จัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๒ เพื่อยกท้องถิ่นที่มีระดับความเจริญพอสมควรเป็นเทศบาล พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตราขึ้นภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เจตนาของผู้ออกการปี พ.ศ. ๒๔๙๕ นั้นนอกจากมุ่งให้ประชาชนชาวไทยได้เลือกผู้แทนขึ้นปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังสนับสนุนให้ราษฎรชาวไทยได้มีส่วนในการบำรุงตนเองด้วย และเป็นที่เห็นได้ชัดทั้งทางกฎหมายและการปฏิบัติว่า สถาบันเทศบาลในประเทศไทยนั้นได้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองประชาชน

^{๓๔} ไรวานันท์ สุกลาภา. งานจีนเดิม. หน้า ๘๘
^{๓๕} กตติ ประทุมแก้ว. การปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์อัครราชบัณฑิต, ไบรณู พ.ศ. ๒๕๐๓), หน้า ๒๐๘
^{๔๐} ฉานาญ บุณยรัต. การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจทางปกครองของกมหมายไทย (พระนคร: โรงพิมพ์วิบูลกิจ, ๒๔๙๓), หน้า ๕๗

ให้เข้าใจการปกครองระบบประชาธิปไตย และให้เข้าใจระบอบการปกครองประเทศ เพราะ
ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ความพยายามของคณะราษฎรที่ระดมการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นได้
เริ่มมีขึ้นด้วยการกระจายอำนาจปกครองในทางกฎหมายไปสู่ประชาชนให้ได้เรียนรู้จากพระราช
บัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ นี้เอง

การจัดตั้งเทศบาลตามนโยบายแห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ให้
เป็นเสมือนที่ที่จะกระจายอำนาจปกครองไปสู่ประชาชนของคณะราษฎรนี้ เป็นการมุ่งผลในทางการ
เมืองที่จะเผยแพร่อารยธรรมปกครองระบอบใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕
ให้แพร่หลายไปทั่วทั้งประเทศในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าพระราชกฎหมายมิได้แยก
งานเกี่ยวกับท้องถิ่นและงานทางการเมืองให้มีความแตกต่างกัน แจกจ่ายของรัฐบาลแต่เริ่ม
แรกก็ได้อำนาจที่จะตั้งเทศบาลขึ้นให้เหมือนของรัฐบาลกลาง โดยให้มีรูปแบบและการดำรงตำแหน่ง
เป็นส่วนประกอบของเทศบาล คล้ายคลึงกันกับรูปแบบการปกครองของรัฐบาลกลาง

อย่างไรก็ตามแม้พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ จะเป็นกฎหมาย
ฉบับแรกที่วางหลักกระจายอำนาจในทางปกครอง โดยให้ราษฎรในท้องถิ่นมีส่วนในการเข้าดำเนิน
กิจการในท้องถิ่นโดยตนเอง แต่การกระจายอำนาจในทางปกครองตามนโยบายพระราชบัญญัตินี้ยังได้
วางขอบเขตบางประการไว้ด้วย จึงจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า การจัดตั้งเทศบาลเกิด
ได้นั้น ให้รัฐบาลเป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์กฎหมายกำหนดไว้ นอกจากการจัดตั้งเทศบาลเมือง
๗ ตำบลหรือส่วนเจ็ดตำบล อันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ซึ่งกฎหมายบังคับให้จัดตั้งแล้ว ท้องที่
นอกนั้นอยู่ในดุลยพินิจของรัฐบาลที่จะจัดตั้งหรือไม่ก็ได้ แม้ว่าการตั้งนั้นจะเข้าลักษณะตามกฎหมาย
ที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลได้ก็ตาม การกระจายอำนาจทางปกครองในรูปแบบเทศบาลจึงขึ้นอยู่กับดุลย
พินิจของรัฐบาลเป็นประการสำคัญ นอกจากนั้นยังอาจพิจารณาการกำหนดขอบเขตบางประการ
จากพระราชบัญญัติได้แก่กฤษฎีกาในกรณีการแต่งตั้งสมาชิกสภาเทศบาล โดยรัฐบาลมีอำนาจแต่งตั้ง

^{๔๑} ดร.อมร รัชชาสัตย์, "เทศบาลกับการพัฒนาประเทศ", เทศบาลเพื่อการพัฒนา (พระนคร:
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๘), หน้า ๕ - ๑๐
^{๔๒} สำนักพิมพ์บูรณะ, งานอันเกษม, หน้า ๕๕
^{๔๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๑ - ๕๒

สมาชิกสภาเทศบาลให้เป็นผู้ริเริ่มการในระดัจังหวัดทั้งเขตภาคขึ้นใหม่ และแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภท
สองภายในกำหนดเวลา ๑ ปี นับแต่วันที่สภาท้องถิ่นได้ประชุมกันครั้งแรก คงจะเห็นได้จากบทบัญญัติ
ดังนี้

"ท้องถิ่นใหม่มีสภาพเป็นเทศบาลแล้ว ให้รัฐบาลแต่งตั้งบุคคลที่สมควรและมีพื้นความ
รู้ตามที่จะได้บัญญัติกำหนดไว้ให้เป็นสมาชิกของสภาท้องถิ่นเหล่านั้น เพื่อให้เป็นผู้ริเริ่มการ
และภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่วันที่สภาท้องถิ่นได้มีการประชุมกันครั้งแรก สมาชิกของ
สภาท้องถิ่นประกอบด้วยสมาชิกสองประเภท ประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้พลเมืองได้เลือกตั้งความถี่กล่าว
ไว้ในตอนต้นแห่งพระราชบัญญัตินี้ ประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้รัฐบาลแต่งตั้ง เป็นจำนวนไม่เกินสมาชิก
ประเภท ๑

ท้องถิ่นใด ที่มีผู้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ใดมีการศึกษาจนระดับที่กว่าสามมีมากกว่า
ถึงจำนวนทั้งหมดแล้ว ให้สภาท้องถิ่นประกอบด้วยสมาชิกประเภทที่ ๑ แต่ประเภทเดียว"

ทั้งนี้ขอแสดงให้เห็นความจริงใจของรัฐบาลกลางซึ่งในขณะนั้นก็คณะกรรมการ
เองที่คงการได้ประมาณในระดับกลาง ๆ ดันใดเขามามีส่วนร่วมในการปกครองระบอบใหม่
เปลี่ยนแปลงมาแล้ว แต่อกำหนดบางประการ เหล่านี้ทำให้เห็นถึงขณะการดำเนินการมีสถาบันที่
เปิดโอกาสแก่ประชาชนในวิถีทางการเมืองได้ มิได้เกิดขึ้นมาจากการริเริ่มให้เริ่มต้นโดยประชาชน
เอง กล่าวอีกนัยหนึ่งในช่วงระยะนั้นประชาชนชาวไทยโดยทั่วไปยังไม่เข้าใจดีพอในสถาบันใหม่ที่
กำเนิดขึ้น แต่เป็นความพยายามของรัฐบาลกลางหรือคณะกรรมการต่างหากที่คงการกระจายอำนาจ
ในทางปกครองออกไป โดยขาดการรองรับและพื้นฐานแห่งความเข้าใจของประชาชนในท้องถิ่น
คงจะเห็นได้จากคำอธิบายต่อไปนี้ คือ

"... เหตุวอดทั้งหมดนั้นก็ก่อกำเนิดขึ้นมาโดยหลวงคั่งขึ้น คือหลวงพิจารณาว่ามีรัฐ
สภาแม่แล้วต้องมีรัฐสภาลูกด้วย ในขั้นนั้นจะเป็นประชาธิปไตยใดอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีอยู่
จุดเดียวที่ตระหนักรู้กันคนสมารถไม่ได้ คงเกิดขึ้นจากคืบไปในท้องที่หัวราชอาณาจักร ... เหตุ
บาทของเราเกิดขึ้นโดยราษฎรมิได้เรียกร้อง ราษฎรไม่รู้เรื่อง ... จึงการากาซึ่งมากราบเท่า

พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖, มาตรา ๖๐

ทุกวันนี้

พิจารณาข้อกล่าวหาคนในการกระจายอำนาจทางปกครองของคณะราษฎรตามพระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ในเรื่องการส่งมอบอำนาจการแต่งตั้งสมาชิกเทศบาลดังกล่าวแล้ว นาคิดใจว่า รัฐสภากลางหรือคณะราษฎรในขณะนั้นยังมีใจพร้อมที่จะมอบอำนาจให้แก่ราษฎรปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง เพราะราษฎรมิได้เป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนของตนขึ้นมาเป็นสมาชิกสภาเทศบาล จะเห็นได้ว่าลักษณะของการดำเนินกิจการนี้คล้ายคลึงกับข้อกล่าวหาคนก่อนเป็นเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ในเรื่องเกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเพราะเหตุที่ได้มีเจตนารมณ์ในการก่อตั้งสภาเทศบาลให้เป็นที่ยึดหลักทางการเมืองให้ประชาชนได้เข้าใจในระบบการปกครองประชาธิปไตยยิ่งขึ้นเอง ที่ทำให้กำหนดให้เทศบาลเป็นเสมือนหน่วยการปกครองย่อย จำลองแบบของประเทศเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจในระบบการปกครองของประเทศดีขึ้น ยดที่ได้อ้างเป็นไปตามความมุ่งหมายนี้ คือราษฎรจะทราบว่าในขณะหนึ่ง ๆ ประเทศมีการปกครองแบบไหน ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติขึ้นข้างขึ้นลงอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบางอย่าง เช่นมีสมาชิกใครรับการคัดเลือกอย่างไร เป็นต้น กล่าวคือสถาปนาเทศบาลพลอยต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวิฤตติการทางการเมืองของประเทศ ในระยะต่อมาจึงเป็นไปได้ว่า ระบบการกระจายอำนาจปกครองที่เริ่มมาแต่เริ่มแรก ต้องประสบความยุ่งยากนานับประการ โดยเฉพาะในวิถีทางการเมืองวันเป็นเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ ด้วยเหตุนี้เองกฎหมายเทศบาลฉบับต่อ ๆ มาจึงได้เพิ่มอำนาจการควบคุมเทศบาลมากขึ้น พร้อมกับได้ปรับปรุงรูปแบบเทศบาลให้หนักไปในทางปกครองมากกว่าจะมุ่งฝึกประชาชนให้เข้าใจในการเมืองของประเทศดังเช่นกฎหมายปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้แสดงให้เห็นแนวโน้มในการคืนเข้าสู่การรวมอำนาจในการปกครองอีกครั้งหนึ่ง

แนวโน้มดังกล่าวนี้ได้นำมากำหนดในพระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งกำหนดจำนวนสมาชิกที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นตามพระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาลฉบับ

^{๕๕} รศอ. วรภูติ, "โฉมหน้าของเทศบาล", นิตยสารท้องถิ่น, ปีที่ ๒, เล่มที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๕ (พระนคร: โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, ๒๕๐๕), หน้า ๑๔

^{๕๖} อมร รัชชาติย์, งานพิมพ์เดิม, หน้า ๔๑ - ๔๒

เดิมให้มีสมาชิกอย่างน้อยของเทศบาลไว้ และให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นได้อีกตามเกณฑ์ของจำนวนราษฎร พระราชบัญญัติเทศบาลปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เปลี่ยนแปลงจำนวนสมาชิกให้เท่ากับคามประเภของเทศบาล ซึ่งทำให้เห็นว่าไม่ตรงตามเหตุผลในหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะราษฎรควรมีสิทธิเลือกผู้แทนได้ตามส่วนเท่าเทียมกันในอุดมคติที่ว่า การปกครองประชาธิปไตยก็คือการปกครองโดยคนจำนวนมากที่สุด แนวโน้มของการกั้มเจ้าผู้การ รวมอำนาจนี้ยังอาจพิจารณาได้อีกว่าเป็นเพราะความไม่มั่นคงของคณะเทศมนตรีซึ่งมักถูกสภาเทศบาลไม่ไว้วางใจให้ถอดออกหรือยุบสภาอยู่เสมอ ทำให้การปกครองท้องถิ่นไม่ราบรื่นและไม่ทำเนียบไปสู่ความเจริญตามทางที่ควรทำให้ท้องถิ่นมีการแก้ไขระบบเทศบาลอันนำไปสู่การรวมอำนาจของรัฐบาลกลางในที่สุด นอกจากนี้ในระยะของการเริ่มดำเนินการกระจายอำนาจปกครองถึงกล่าวถึงเป็นช่วงระยะเกี่ยวกับประสิทธิภาพของประเทศกำลังได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะสงครามโลกอีกด้วย จึงทำให้แนวโน้มเชิงในการรวมอำนาจให้แก่วัฒนกลางมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นแนวโน้มดังกล่าวนี้โดยความนี้แห่งกฎหมายเทศบาล ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ และพระราชบัญญัติเทศบาลปี พ.ศ. ๒๔๘๒

ทั้งนี้ย่อมแสดงว่า ความพยายามของคณะราษฎรที่จะกระจายอำนาจปกครองไปสู่ประชาชนในระยะเริ่มแรกซึ่งการปกครองในรูปแบบนั้น ไม่ประสมผลก็เท่าที่ควร เพราะเหตุที่ได้มีองค์ประกอบบางประการที่ทำให้โอกาสในการเข้ามาสู่การปกครองตนเองอย่างแท้จริงของประชาชนไม่ได้อยู่ในโครงสร้างของการกระจายอำนาจทางปกครองในรูปแบบเทศบาล ลักษณะดังกล่าวนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรนำเข้ามา กล่าวคือการกำหนดลักษณะต่าง ๆ ของเทศบาลให้คล้ายคลึงกับรัฐบาลกลางนั่นเอง เป็นผลให้เกิดความไม่แน่นอนและผันผวนไปตามวิถีทางการเมืองของประเทศด้วย เมื่อรัฐบาลกลางมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรมักมีผลกระทบถึงระบอบการกระจายอำนาจปกครองมายังท้องถิ่นให้คงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเสมอ ดังจะเห็นได้ว่า การเริ่มการระบอบประชาธิปไตยของไทยนี้มีแนวโน้มของการรวมอำนาจแก่ฝ่ายบริหารยิ่งขึ้นทุกที และแนวโน้มของการรวมอำนาจถึงกล่าวมีผลทำให้อำนาจอิสระของเทศบาลต้องตกนอกล่วงการถูกควบคุมจากรัฐบาลกลางมากขึ้นทุกขณะ ในขณะเดียวกันจะเห็น

^{๕๗} H.B.Mayo, An Introduction to Democratic Theory (New York: Oxford University Press, 1960), p.166

ใ้ความชอกำหนดอันเป็นเงื่อนใจของระยะเวลาในส่วนทั้งของรัฐบาลกลาง และเทศบาลเป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกัน ก็ยังมีเงื่อนใจอันสมควรยิ่งขึ้นที่ประชาชนจะได้มีผู้แทนจากทางราชการเลือกตั้งโดยตรงประเภทเดียว ความทันสมัยของทางราชการเมืองก็ทำให้การรวมอำนาจเงินคงอยู่จนถึงสมัยบทบาทของคณะกรรมการ ความพยายามในการกระจายอำนาจทางปกครองไปสู่ประชาชนในอีกขณะก็กล่าว จึงยังไม่เห็นใครช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้วิถีทางการปกครองประเทศได้อย่างเต็มที่สืบตั้ง เจตนารมณ์อันอยู่เลย

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการกระจายอำนาจทางปกครองของคณะกรรมการดังกล่าวมานี้มีผลอย่างสำคัญต่อการ เรียงเรื้อรังทางการเมืองและการบริหารประเทศของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง การประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงทบวงกรมใหม่ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ และการตราพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งกำหนด "ให้จัดระเบียบราชการสยามดังต่อไปนี้"

๑. ราชการบริหารส่วนกลาง
๒. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
๓. ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น"

ซึ่งในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นผลให้มีการกระจายอำนาจทั้งทางบริหารและทางการเมือง ไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างจริงจัง และยังไม่เคยมีมาก่อนการกระจายอำนาจดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง และการบริหารในฐานะที่เป็นผู้ถืออำนาจอธิปไตยตามที่อยู่ในรัฐธรรมนูญดังกล่าวมาแล้วนั่นเองหมายความว่า ประชาชนย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เรื่องของการเมือง และการบริหารประเทศมากขึ้น ชอนแองที่จะเห็นได้ในระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า การวางพื้นฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของคณะกรรมการได้เน้นความสำคัญของการศึกษาแก่ประชาชนด้วยที่จะต้องจัดให้มีขึ้นต่อไป เป็นการนำเอาอุดมการณ์ในข้อ ๒ ของหลักการ ๒ ประการของคณะกรรมการมาจัดดำเนินการให้เกี่ยวพันกับการปกครองในรูปแบบใหม่ทีคณะกรรมการเป็นผู้นำการ

๑๑ "พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๔๙๖", ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๕๐ (วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๖)

เปลี่ยนแปลง เข้ามาเป็นรูปแบบการปกครองของประเทศจากการปฏิวัติเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นเอง

๓.๒.๔ การวางพื้นฐานทางการศึกษาให้เกี่ยวกับกับรูปแบบการปกครอง

ข้อที่ถูกนำมาเป็นเงื่อนไขอันเกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบตลอดมาตั้งแต่ก่อนหน้า

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และภายหลังการปฏิวัติเสร็จสิ้น ก็คือการศึกษาของประชาชน โครงสร้างทางการปกครองที่กำเนิดขึ้นภายหลังจากนั้น ได้กล่าวเน้นถึงความจำเป็นในการเข้า ครองอำนาจชั่วคราว ในข้อที่ว่าประชาชนโดยทั่วไปเกือบทั้งหมดยังไม่เข้าใจรูปแบบและขบวนการต่าง ๆ ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยดีพอ สภาพดังกล่าวนี้เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง การปกครองมาสู่รูปแบบอย่างใหม่ ประชาชนซึ่งไม่ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเรื่องของการเมือง และการบริหารมาก่อนจะคง เป็นผู้มีหน้าที่เรามาดำเนินการทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม และเป็นที่ตระหนักแนวทางการประกอบสำคัญที่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็คือการศึกษา ข้อนี้เองที่เป็นเป้าหมายประการหนึ่งของคณะราษฎรในหลัก ๖ ประการดังกล่าวมาแล้ว นั้น คณะราษฎรต่างพากันมองเห็นความสำคัญและ เริ่มมีความคิดที่จะวางพื้นฐานทางการศึกษาให้ เกี่ยวกับกับรูปแบบการปกครองที่คณะราษฎร เป็นผู้ดำเนินการ เปลี่ยนแปลง เข้ามา

สถาบันการศึกษาที่ส่วนวิชาในทางการปกครองที่ยังอยู่ก่อนหน้าการ เปลี่ยนแปลงการ ปกครองนั้น เช่น โรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนปกครองของกระทรวงมหาดไทยเป็น ต้น ได้จัดตั้งขึ้นในฐานะที่เป็นอุปการะของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยตรง คือ บังคับสอนคนเพื่อจะเป็นข้าราชการแต่อย่าง เดียวเท่านั้น แต่ปัญหาที่เกิดจากการ เปลี่ยนแปลงการ ปกครองในครั้งนั้น เกิดขึ้นจากความไม่พร้อมของประชาชนส่วนใหญ่ในด้านการศึกษาและความ รอบรู้ในขบวนการทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสมัยนั้น นอกจากคณะผู้ก่อการ เพียง ส่วนน้อยแล้ว บังมองไม่เห็นใครในหมู่ประชาชนที่จะเข้าใจ และมีจำนวนมากพอที่จะเป็นหัวเรี่ยว หัวแรงในการดำเนินการตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นของใหม่ในประเทศไทยให้ดำเนินไป ได้ด้วยดี ปัญหาอันยิ่งใหญ่นี้ รัฐบาลคณะราษฎรในสมัยนั้นยอมรับว่าถูกต้อง และเพื่อที่จะแก้ปัญหา

๔ บุญเย็น วรทอง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับ ระบอบประชาธิปไตย (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๒), หน้า ๗๖

อันรับกวนนี้ ทางรัฐบาลจึงได้จัดตั้งสถานศึกษาในทางการปกครอง อันมีลักษณะเป็นสถาบัน การศึกษาในทางการปกครองที่จะเป็นจุดประสงค์ระบอบประชาธิปไตย สถาบันดังกล่าวนี้คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งจัดใหม่เนื้อหาในการศึกษาตลอดจนโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนได้เป็นไปอย่างกว้างขวาง และสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประเทศชาติ ในขณะนั้น

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ จัดตั้งขึ้นโดย "พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง" ซึ่งประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ ๕๐ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ และได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยเหตุผลที่จะให้เป็นสถาบันการศึกษาในทางการปกครองในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อให้แพร่หลายพอเพียงแก่ ความต้องการของประเทศ ดังจะเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้

"พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรม ราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ รับสั่งว่า โดยที่สภาผู้แทนราษฎรถวายคำปรึกษาว่า เมื่อได้มีการ ปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะรีบจัดบำรุงการศึกษาวิชาธรรมศาสตร์และ การเมืองให้ไล่ระดับมหาวิทยาลัยในอารยะประเทศ และให้แพร่หลายขึ้นโดยเร็ว จึงเป็นการสม ควรที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเป็นพิเศษ...."

เหตุผลของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ยังกล่าวถึงอีกด้วย ว่า ปัจจุบันนี้ประเทศสยามมีความประสงค์อันใหญ่ยิ่งที่จะปรับระดับการศึกษาของราษฎรให้เจริญ ถึงขนาด เทียบแก่ภาคสมัย ถ้าระดับการศึกษายังไม่เจริญถึงขนาดทราบใด การกวดหน้าของ ประเทศก็จะยังเป็นสิ่งที่ยังมองไม่เห็นอีกนาน ยิ่งในสมัยที่ประเทศของเราดำเนินการตามระบอบ รัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับพลเรือน ที่จะใช้เสรี

๕๐ เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๕

๕๑ "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๙๖", ราชกิจจานุเบก ษา, เล่ม ๕๐ (วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๙๖)

ภาพในการศึกษาที่กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป^{๕๒}

เหตุผลดังกล่าวนี้ แม้นักทางฝ่ายพระมหากษัตริย์ทรงเห็นชอบด้วย จะเห็นได้จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรว่า เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๙ มีความ
ว่า "ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้เห็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ก่อตั้งขึ้นโดยเป็น
ปึกแผ่นแน่นอน รัฐบาลนี้และสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นอันถูกต้องในการที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยนี้
ขึ้น ข้าพเจ้าเห็นสอดคล้องด้วยต่อคำที่กล่าวมา ในสมัยที่ประเทศเราปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ
เช่นนี้ เป็นการจำกัดที่จะคงแยกพระวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไว้แต่เพียงอย่างเดียว เพื่อป้องกัน
จะได้รับทราบความเป็นไปในนายเมือง ซึ่งทุกอย่างเป็นเจ้าของ^{๕๓}

ทั้งนี้ย่อมแสดงว่ารัฐบาลคณะราษฎรในขณะนั้นได้เน้นหนักถึงปัญหาการศึกษาของประ
ชาชนเป็นสำคัญด้วยการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้จากในองค์การฝ่ายนิติบัญญัติ
เองก็ได้จัดให้สมาชิกประเภทต่าง ๆ กัน ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อเป็นผู้ช่วยคอยช่วยเหลือสมาชิก
สภาผู้แทนประเภทเดือกตั้ง ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อเป็นผู้ช่วยคอยช่วยเหลือสมาชิกสภาผู้แทนประ
เภทเดือกตั้ง เพราะราษฎรยังไม่มีความรู้ความเข้าใจพอ การจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นเพื่อให้
ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาอย่างกว้างขวาง จึงคงนับว่าเป็นการถึงขั้นแนวความคิดอย่างใหม่โดย
สิ้นเชิง ที่แตกต่างกับการจัดการศึกษาในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช และดูมุ่งหมายสำคัญของการจัด
ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนั้น ก็มุ่งที่จะจัดการศึกษาเพื่อที่จะได้ประชาชนพลเมือง
ได้มีความรู้ความเข้าใจในทางการเมืองและการบริหารโดยกว้างขวาง เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการ
จัดการบ้านเมืองได้โดยถูกต้อง มหาวิทยาลัยที่จัดตั้งขึ้นจึงเปิดโอกาสให้เขาศึกษาไปอย่างกว้าง
ขวางโดยรับบุคคลที่ทำการศึกษาและอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทั้งทางการเมืองและการบริหารมา

^{๕๒} "คำกราบบังคมทูลของปูระศาสน์กรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองของคณะเจ้า
เจ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรม
ศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๙", มติพิศ ๒๕๐๒ (พระนคร: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๐๔)

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน

มายให้เขาศึกษาต่อได้

ผลแห่งความพยายามของรัฐบาลคณะราษฎรในการสร้างสถาบันศึกษาคงกล่าวนี้ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมีลักษณะเป็นอุปการะอาคารปกครองระบอบประชาธิปไตยในสมัยเริ่มแรกของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยมีประชาชนสนใจเขาศึกษาเป็นจำนวนมาก มหาวิทยาลัยได้กลายเป็นแหล่งให้ความรู้และเพิ่มพูนคุณสมบัติแก่ประชาชนโดยทั่วไปในทางการเมืองและการบริหารอย่างกว้างขวาง อัตราเฉลี่ยของผู้สำเร็จการศึกษาทางปกครองต่อจำนวนพลเมืองสูงขึ้น และลักษณะการขยายผลของสถาบันก็เป็นที่ไปอย่างกว้างขวาง ก่อกระจายอยู่ในวงการเมืองของประเทศในระบอบราชาธิปไตย รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและบางคนที่ได้มีส่วนร่วมในรัฐบาล โดยได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี ในด้านบริหารก็มีผู้สำเร็จการศึกษาเขาประจำรับราชการในกระทรวงทบวงกรมและหน่วยงานของรัฐบาลต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ในด้านประชาชาติโดยทั่วไปก็มีผู้สำเร็จมหาวิทยาลัยไม่น้อยที่ออกไปประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น ค้าขาย เป็นนายความ นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มคุณสมบัติในด้านประชาชาติให้เข้มแข็งขึ้นในทางการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะเจริญและยั่งยืนเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นสำคัญ ถ้าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในความต้องการของตนเอง และรู้จักห่วงแหนสิทธิและเสรีภาพของตน ทั้งมีความรู้และความคิดเท่าเทียมกัน หรือใกล้เคียงกันกับฝ่ายราชการแล้ว การดำเนินการทางการเมือง และการบริหารประเทศจะเกิดความสมดุผล ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ได้ออกมามีส่วนร่วมดำเนินงาน ทั้งในทางการเมืองและการบริหารประเทศในระยะเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง

ในวาระแรกของการก่อตั้งสถาบันการศึกษาชั้น ควรจะกล่าวได้ว่า รัฐบาลคณะราษฎรได้วางพื้นฐานทางการศึกษาให้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่อย่างได้

^{๕๕} โปรดดูตารางวิเคราะห์หัตถ์ฉันทของสถาบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในระบอบสมัยแรกของการก่อตั้งขึ้น ของ บุญเย็น วรทอง ในหนังสือที่อ้างถึงแล้ว ตั้งแต่หน้า ๑๑๕ ถึงหน้า ๑๒๕

^{๕๖} บุญเย็น วรทอง, งานต้นเดิม, หน้า ๑๒๗

ผล แม้จะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ดังสมควรทีเดียวก็ตาม แต่ก็ช่วยประโยชน์แก่การปกครองใน
ระบอบประชาธิปไตยโดยอ้อมไปไม่น้อย และมีผลงานต่อการปกครองสืบต่อมา แม้ในระยะหลังความพยายาม
ในการวางระบบการศึกษาให้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองจะขาดไป และยังมีบางส่วนเกรงว่า
นักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การเตรียมการเพื่อที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้ และพร้อมที่จะ
เข้ามามีส่วนในการใ้การวางฐานะทาง การเมือง การเตรียมตัวเพื่อการบริหารประเทศและการปกครอง
จึงค่อยคลายไปภายในระยะหลังจากนั้นมา เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า การวางพื้นฐานทางการ
ศึกษาให้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองของประเทศในช่วงสมัยเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยนั้น
คณะกรรมการได้วางพื้นฐานที่เริ่มต้นไว้แล้ว เพราะแนวทางการศึกษาจะไม่ให้ตัวกำหนดของการเป็น
ประชาธิปไตย แต่การให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างมีเป้าหมายและมี ส่วนเป็นพื้นฐานที่เกื้อหนุน
การปกครองตามระบอบที่ตกลงอย่างใดอย่างใด ปรากฏว่าตลอดระยะเวลาสมัยของคณะกรรมการ
วางพื้นฐานทางการศึกษาให้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองดังกล่าว ได้สร้างความรู้ความเข้าใจ
แก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นตลอดมา

๓.๓ สรุปบทที่ ๓

เราจะเห็นได้ตั้งแต่แรกแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ โดยการ
ปฏิวัติเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ได้ก่อให้เกิดข้อสงสัยสำคัญหลายประการแก่รูปแบบการปกครอง
และกระบวนการ เมืองของประเทศไทยต่อมา เพราะเหตุที่การ เริ่มต้นระบอบการปกครองที่ผู้นำ
การเปลี่ยนแปลง อันได้แก่คณะกรรมการได้เข้ามาใช้ เป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมนี้ ทำให้อำนาจ
ในทางการเมืองและการปกครองซึ่งเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชของกษัตริย์สองชั้นสภาพ และเปลี่ยน
มาเป็นการ เริ่มต้นใหม่ในวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยที่คณะกรรมการได้ให้มันขึ้น ลักษณะของ
การเมืองและการปกครองประเทศในระยะเริ่มแรก จึงดำเนินไปตามอุดมการณ์ของคณะกรรมการ
เป็นสำคัญ ผลกระทบของการ เปลี่ยนรูปแบบการปกครองในสมัยเริ่มต้น ได้ก่อให้เกิดการขัดแย้ง

^{๕๖} คร. รุณ กายจนประกร, "สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการทางการเมืองของประเทศไทย", เอกสารประกอบการสัมมนา การวางแผนการศึกษาระดับชาติ วันที่ ๘ - ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๒ (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๒), หน้า ๒๑๓

ออกตลอดเวลาในระหว่างกลุ่มผู้เสียอำนาจแก่เดิม และในระหว่างผู้ที่ได้อำนาจใหม่ ซึ่งกล่าวได้ว่า ผลสุดท้ายของการขัดแย้งระหว่างระบอบเก่าและระบอบใหม่ในระยะแรก ภายหลังจากปฏิวัติเสร็จสิ้นนั้น กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือคณะราษฎรในสมัยนั้นได้ประสมัชชุนระบอบอย่างสมบูรณ์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้คณะราษฎรเป็นผู้ที่จะมีอำนาจในการกำหนดวิถีทางการเมือง และการปกครองประเทศตามเป้าหมายของการปฏิวัติในครั้งนั้น และไม่ว่าระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะมาจะดำเนินไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงตามอุดมการณ์ของระบอบการปกครองนั้นหรือไม่ก็ตาม สภาพจริงดักจะทางการเมืองหรือปัญหาทั้งหลายในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

จากแนวความคิดนี้ คณะราษฎรได้สร้างรูปแบบและพื้นฐานทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มต้นที่อำนาจในการปกครองประเทศเปลี่ยนมาเป็นของคณะราษฎรเมื่อการปฏิวัติเสร็จสิ้น ในการวางพื้นฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ควรกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของคณะราษฎรที่มองการณ์ไกลระบอบการต่าง ๆ ทางการเมืองดำเนินไปตามรูปแบบการปกครองที่คณะราษฎรต้องการให้เกิดขึ้น ไม่ว่าการจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น ความคิดในเรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมือง การกระจายอำนาจปกครองไปสู่ประชาชน หรือแม้แต่การวางพื้นฐานทางการเมืองที่ถนัดแก่ประชาชนในประเทศนั้น ล้วนเป็นความพยายามของคณะราษฎรที่จะให้ลักษณะต่าง ๆ ทางการเมืองเกี่ยวกับผูกพันกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่ทำการปฏิวัติครั้งนั้น

แต่ผลของการปฏิวัตินี้ ได้มีลักษณะบางประการที่แสดงให้เห็นตั้งแต่เริ่มต้นที่รูปแบบการปกครองของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วว่า คณะราษฎรเองนั้นได้สร้างองค์การต่าง ๆ ของระบอบประชาธิปไตยในลักษณะที่ส่งอำนาจไว้ให้แก่กลุ่มของคนเท่านั้น สถาบันที่กำหนดขึ้นในระบอบการปกครองใหม่ได้กลายเป็นแค่เพียงเครื่องมือที่กำอำนาจในการปกครองประเทศของคณะราษฎรให้ดำรงอยู่ได้ ดังเช่นการแต่งตั้งสมาชิกประเภทสองชั้น และกำหนดระยะเวลาเป็นเงื่อนใจ และมีระยะเวลาเพื่อให้การดำรงอำนาจของตนยาวนานต่อไป และการดำเนินการทางการเมืองของคณะราษฎรในระยะเวลาดังกล่าวก็เป็นความเพียรพยายามของฝ่ายบริหาร ที่จะสร้าง

ความอ่อนแอให้แก่ฝ่ายที่มีปฏิวัติอยู่ตลอดเวลา การคืนระบองฝ่ายนี้คืนปฏิวัติเพื่อคุณอำนาจของ คณะ
ราษฎรหรือฝ่ายบริหารตลอดระยะเวลาเหล่านั้น โมฆะประสพผลเท่าที่ควร จนทำให้ฝ่ายบริหารมี
ความเข้มแข็งเกินกว่าที่ฝ่ายนี้กับปฏิวัติจะควบคุมอยู่ได้ ลักษณะดังกล่าวทำให้การเริ่มระบบการ
ปกครองใหม่มิได้เป็นไปตามอุดมการณ์ที่แท้จริงของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎร
เป็นผู้นำเข้ามา โดยเฉพาะการเขาคองอำนาจทางการเมืองการปกครองประเทศภายหลังการปฏิวัติ
เสร็จสิ้นแล้วนั้น มิได้เป็นไปตามขบวนการของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เพราะ
เหตุที่ฝ่ายบริหารที่เขาเป็นรัฐบาลได้นั้น ล้วนเป็นไปในลักษณะที่ใช้อำนาจและกำลังทางทหาร เป็น
เครื่องมือสนับสนุนมากกว่าที่จะใช้เครื่องมือทางการ เมืองในกระบวนการอันเป็นวิถีทางของ
ระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ในระยะหลังจากนั้นมา กลุ่มผู้มีกำลังทางทหารสนับสนุนอยู่เบื้อง
หลังวิถีทางการ เมืองของชน จึงเขามาบีบคั้นในทางการเมืองและการปกครองของประเทศ
ไทยมาจนถึงขั้นตลอดมา

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของคณะราษฎรที่ต้องการให้มีการปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตย และใ้กว้างพื้นฐานทาง ๆ ให้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองที่กำหนดขึ้น ได้มี
ผลอย่างสำคัญคือวิถีทางการ เมืองและการปกครองของประเทศไทยนับแต่บัดนั้น ซึ่งเป็นข้อที่น่า
ศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า ในการนำเอาความลึกลับทางประชาธิปไตยฝ่ายตะวันตกมากำหนดเป็นรูปแบบ
การปกครองของประเทศไทยนั้น มีโครงสร้างทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างไร
และพฤติกรรมทางการเมืองของระบอบการปกครองนั้นมีลักษณะประการใดบ้างที่จะนำมาพิจารณา
ว่าไทยมีสิทธิเหลืออยู่ในแนวความลึกลับของคณะราษฎรที่ก่อการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของ
ประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕